

GÂND ROMÂNESC

No. 7

ANUL I

NOIEMBRIE

1933

GÂND ROMÂNESC

1 DECEMVRIE 1918

E ziua marilor clipe rezumative. O pagină de istorie, cea mai glorioasă din sbuicumata epopee românească, infioară astăzi conștiința noastră cu vraja supremelor bucurii sufletești, ce pot încălzi viața unui popor de luptă și de biruință.

Evocarea ei festivă are darul să proiecteze lumini noi asupra marelui act dela *Alba-Iulia*, sporind în perspectiva vremii proporții lui copleșitoare și fixând definitiv, în gândirea populară, cultul religios al unității noastre naționale.

Căci în concepția ce n stăpânește, comemorarea marilor acte politice nu se poate limita numai la ritualul obicinuit al perorațiilor solemne, cu spuma lor efemeră și romantică, ci ea trebuie să se ridice la înălțimi, de unde se deschid priviri inedite pentru adâncirea *etică* a rostului lor în destinele neamului.

Generația nouă, plămădită în vuietul dramatic al războiului, cu sufletul ei nervos, biciuit de neastâmpărul unei noi ordine în care să-și încadreze aspirațiile, vrea să înțeleagă *semnificația* superioară, eternă, ce o închide în măreția lui istorică, evenimentul din cetatea lui Mihai Viteazul.

Spiritul de observație al acestei generații înregistrează, aproape cotidian, fapte și tendințe în viața de stat, cari se găsesc în contrast dezolant cu imperativele categorice ce se desprind din marea operă dela 1 Decemvrie 1918. Ea se agită, căci înțelege să tragă concluziuni normale din analiza fenomenelor naționale. Cum pune problema?

Neamul românesc din Ardeal a trăit, veacuri de-arândul, cea mai cumplită dintre tragediile omenești. Suferințele însă i-au dat un *ideal*, care i-a încordat voința să reziste tuturor valurilor de cotropire și adeseaori să treacă la involburări sângeroase, pentru smulgerea drepturilor sale de libertate națională.

Pentru că la temelia existenței lui au stărui, fără întrerupere, acele îndemnuri tainice, cari prin esența lor etern umană, s'au dovedit nebiruite în sbuciumul tuturor popoarelor. *Misticismul creștin* și *instinctul de rasă*, înfrățite într'o unitate inseparabilă, au constituit pentru noi imensele isvoare de energii morale, cari ne-au dat în

toate vremile curajul suferinței și pasiunea luptei. Diversitatea împrejurărilor politice în cari au trăit provinciile românești n'a putut împiedica unanimitatea de simțire a neamului românesc, căci sufletul lui a fost călăuzit totdeauna și pretutindeni de aceleași porunci religioase și naționale, cari și-au serbat triumful în fascinanta operă dela Alba-Iulia.

Această unitate națională înseamnă ea însă un sfârșit? Realitatea ei ne poate da dreptul să ne dispensăm de prezența unui *ideal animator* în evoluția noastră viitoare? De sigur că nu. Unitatea politică nu este decât *cadrul material* absolut necesar pentru afirmarea *misiunii noastre etice*, în marea frământare a popoarelor lumii. Abia deacum începe legitimarea existenței noastre ca națiune și justificarea frontierelor politice, ce le-am dobândit pe urma unor jertfe atât de grele și de numeroase. Intrebuițând o metaforă am putea spune că *suntem cei mai tineri debitori ai umanității*. Iată adevărul! Și atunci datoria ce ni se impune este să ne integrăm în istoria ei, aducându-i ofranda valorilor specifice ale *sufletului românesc*.

O nouă epocă se deschide deci, cu menirea ei de creațiune națională în lumina vieții universale. Aceasta ni se pare a fi semnificația ce o are unirea sub unghiul chemărilor noastre de mâine.

Ne putem ridica la înțelegerea ei? Nu mă îndoiesc. Cei care am avut norocul să fim martorii fericiți ai Unirii, ne simțim prea puternic stăpâniți de sfințenia ei, spre a nu-i dăruî, cu iubire, toate devotamentele cerute de apărarea și consolidarea ei. Pe de altă parte, generațiile noui, pătrunse de fluidul marilor elanuri au și pregătirea și datoria să sporească patrimoniul ce li se transmite, spre a-i valorifica minunile în largă întrecere a civilizațiilor. Ele se bucură de privilegiul rar de a putea prinde șoaptele viitorului, de a merge în calea evenimentelor mari, pregătind în entuziasme sfinte, isbânzile viitoare ale românismului.

Unirea deci, nu poate fi concepută numai ca *simbol* al unor aspirațiuni împlinite, ci ea trebuie înțeleasă și ca o piatră de temelie pe care să se înalțe, în toată splendoarea lui românească, idealul nostru de totdeauna: *intrarea în universalitate*.

Pentru aceasta însă se cere o severă revizuire de conștiință tuturor acelor care, deținând răspunderi publice în Stat, au înșelat atâtea din speranțele populare și au semănat îndoieli dureroase în conștiințele celui mai strălucit eveniment al istoriei noastre naționale.

ÎN CREDINȚA CELOR ȘAPTE SFEȘNICE

(Fragment *).

În dreptul unui grilaj de curte boierească, Maxim, pocăitul, se opri gâfâind.

Alergase cu frica în coaste, alergase ca un besmetic, cotind fără nici o socoteală unghiurile străzilor, așa cum îi ieșiseră la întâmplare; apoi o ținuse oblu, în goană de ibovnic urmărit de bărbat, fără să aleagă, sprintenel la pârliazuri, din curțile oamenilor făcând vad de trecere, iar la hățișurile de gard viu, fără să se încurce, tăind cu capul și cu umerii, drum drept, pe despicate.

— Huideo... Huuu!...

Omul tresări în el. Auzul îi huia ca un ghioc, iar huiduielile le simțea înălțându-se în minte, ca trâmbe de întuneric.

În afară de el, prinse un lătrat, unul singur. Câne șchiop, rămas din hărmălaie, ce mușcă în gol de noapte! Ceilalți încetaseră ca și oamenii. Limbile lor spurcate cu bale și ocări, se făcuseră una cu întunericul rece.

Maxim privi înapoi. Nimeni! Tovarășii lui Calistrat nu-i putuseră ține urma. O curioasă durere, ca un ic gol, i se așezase în dreapta, sub coaste și-l ținea îndoit în colică. Răsuflarea-i pâlăia ușor și găngav, pe coșul pieptului umflat peste măsură și deodată, ca un șuier horcăit se sugea înăuntru, ca și cum tot trupul ar fi scăpat din gura unui imens aspirator.

Creierii lucrau iute și felurit, dar fără spor. Nu era în stare să tragă un gând pe poteca luminată a minții, nici măcar să încheie o vorbă cu rost. Doar simțirea, smintită de spaimă, trăia în el. Inima îi bătea ca un pumn într'o ușă; pe la tâmpile, fire subțiri de sudoare musteau anevoie*..

*) Din romanul ce va apărea în luna Decembrie, în Colecția *Gândului Românesc*.

Scoase batista, se sterse, apoi își făcu vânt ca să se răcorească. Ciudat! Mișcarea asta de nimic îl trezi. Își dete însă seama. Conținea în ea un miez de înțelepciune. Se putea întâlni cu bucătăreasa, avea să-l vadă nevasta... Și față de cele două femei, el trebuia să aibă totdeauna aceeași înfățișare, puternică și dârză. Prin urmare, în timp ce mintea-i alerga în neștire ca roatele călușeilor, o altă gândire mai ascunsă, mai tăcută, dar și mai credincioasă, lucra în folosul lui, apărându-l. Parcă avea două minți.

Maxim deschise poarta. În fund, clădirea cea mare a casei se desprindea pe nesimțite, din întunericul nichelat al grădinilor învecinate. Pe pânza alburie a fațadei, curgeau țurțuri de lumină. Un singur geam, cel dela camera lui din subsol, înfigea un bot de lumină artificială în noapte, parcă să fixeze clădirea ușor plutitoare, de curtea țeapănă în așezarea ei, ca un liman. Incolo, doar pătrare de întuneric, în dreptul ferestrelor stinse...

Maxim se liniști:

Madama a plecat. În bucătărie e întuneric...

Intră în curte și trase poarta de fier. Două drumuri de asfalt, în ocol pe lângă rotondele de flori, parcă infiripate din virajul elegant al unei mașini, se încheiau în fața casei. Maxim o luă pe alături, prin pajiștea umedă. Jos, în odaia lui, îl aștepta nevasta și el nu voia să fie auzit de fel, la sosire. Iar pe drumul pavat, ghetetele pocnesc mărunț din tocuri și scot din scârțâitori, strigăte uscate și subțiri, ca scândurile unui pat vechiu.

În curtea din spatele casei, se opri. Dincolo de grajd și de magazia de lemne, curtea se prelungea fără îngrădire, cu un câmpiu de livadă — grădina — până'n malul abrupt al Arieșului. I se spunea, fără nici un rost, grădină. Poiană, cu câțiva pomi uitați de secure și pajiște încrețită de arșiță, atât era, în hatul tăiat între parcul castelului și „bercul” satului, pentru viitoarele clădiri... Dar pe aici, aerul bun, întruna primenit de vânt, lumină și susur de apă, bătea ca printr'o trecătoare, lovind în plin, din spate, clădirea.

Aci îi plăcea, în puținele clipe de răgaz, mai ales noaptea, să-și depeze privirea.

Un plop, innodat frunză cu frunză în puf de polei sur, părea un caier gata de depănat. Lângă mal, doi pomi gemeni se priveau, ca într'o oglindă. Mai incolo, pe patul de prundiș sclipitor, agățat de brațele luncii unduia în voie Arieșul, ca o broboadă de argint într'un hamac de mătase. Și vuietul aspru al râului suna altcum, la hotarul dintre lumină și întuneric, se destrăma parcă în joc de pietricele. Cerul era presărat de țândări luminoase și un măciniș de pulbere albă cădea în grădină, ca'n gura unui sac. Elementele firii, ca sub-

puterea unui talisman magic, se arătau vrăjite. Lebădă, chiciură, argint și cânt de flaut...

Pe Maxim nu-l mai mulțumea odihna cu simplu popas al trupului. Abia când se înălța din trup în simțuri, și simțurile îl purtau în voia lucrurilor, când i se părea că plutește în sclipiri de stele și'n sclipiri de rouă, că se îmbracă în foșnet de frunză și'n murmur de pârau, abia atunci cunoștea ce-i mulțumirea. Și încă nu era la țel. Mai cunoștea o stare, când prin porțile deschise ale sufletului, eul său revărsat se făcea una cu însăși făptura lumii, se topea în umbră, sau se împrăștia cu stelele, pe cer.

— Ni... na... Vino'ncoa...

Maxim își răsuci de necaz mâna din pumn. Parcă era un făcut! Să n'aibă o clipă de liniște! Poftim... acum și Puipui vizitiui, îi vătămă contemplarea. Se întoarse necăjit, la grajd.

— Ce, Puipui, înhami caii?

— Încă nu, Domnule Maxim... doar îi curăț...

— E de vreme... Domnul Inginer sosește la ora douăsprezece...

Și trecu mai departe. Se opri în dreptul casei, să mai inspecteze odată curtea. Apoi, deschise ușa. Scara de serviciu și coridorul sub-solului erau luminate. În dreptul odăii, fu prins de îndoială. Cumplită viață îi era sortită! Abia de făcu un pas către libertate și numaidecât, îl prindeau grijile.

Il sgândărea o nouă întrebare. Era el așa, cum voia să apară, falnic în trupu-i mărunț, și mai cu seamă vijelios? Oare dincolo de straja nemișcată a chipului, se cunoștea în el, ținutul înfricoșat al sufletului?

Își aranjă cravata, se săltă de două ori în vârful picioarelor, parcă să se înstăpânească bine în noua lui postură, apoi cu băgare de seamă, ca și cum ar fi vrut să nu deștepte pe cineva din somn, deschise ușa și intră în odaie.

— Soră, Dumnezeu cu tine!

Se oprise lângă prag, cu mâna stângă în sus, în semn de binecuvântare.

Pe pat, sta trântită o femeie. Nu odihnea, nici nu trândăvea, ci dimpotrivă, parcă se ținea la vedere. Cu mâinile sub cap, ca să i se arcueze pieptul, învelită ca într'o eșarfă, de un camizol subțire, ea părea o prostituată, ce-și înfige trupul în ochii unor clienți dela fe-reastră.

Fără să clintească, ea-i răspunse:

— Madama a plecat... Ai de mâncare în bucătărie...

Maxim oftă plin de griji.

— Nu mi-i a mânca, soră...

Își scoase surtucul și pălăria, și le atârna în cuier, apoi tot pe furis, parcă să nu deranjeze femeia, se apropie de masă și-și trase un scaun.

Încăperea era foarte mare; de mare ce era, părea goală. Patul, cele două dulapuri și polițele cu rafturi stau împinse în fund, lângă zid. Deasupra patului, două portrete prinse în cadre aurite. În primul, bustul unui bătrân, foarte blajin la înfățișare, cu toată figura-i aspru aranjată, americănește — mustăți rase și barbă de marinar, în vizieră —, cu ochii însă mari, în curgere nesecată de lumină și fruntea arcuită, parcă sub presiunea unei continue gândiri. O placardă indica: Pastorul Russell, descoperitorul tainei celei mari.

Al doilea portret era numai forță și hotărîre. Un palat în stil modern, din colțuri și linii drepte, cu balcoane multe și terasă în loc de coperiș, având într'un colț, printr'un procedeu trucat, fotografia unui bărbat, Judele Rutherford — după indicația placardei — iar clădirea, palatul pentru încuarteruirea profeților, la înviere. Tânăr, ras complet, cu figura ovală, trăsături drepte și ochii puțin încruciș, Rutherford căta provocător, cu o mână în buzunar, cealaltă strânsă pumn, gata parcă de gâlceavă.

Sub cele două portrete, în chenar de sârmă arămie, atârna fotografia lui Maxim, militar. Incolo, păreții goi, dați cu var. Albul lor sgrunțuros mărea și mai mult parcă dimensiunile camerei. În dreptul ferestrei, masa de lucru, cu vrafurile de cărți, printre cari ieșea la vedere cuvertura roșie, cu flori mari aurite, plină de pete de cerneală și de împunsături de peniță. Aci era locușorul său de retragere și de reculegere.

Pocăitul luă o carte la întâmplare și începu s'o răsfoiască, dar repede se răsgândi. Merse până la ușă și de acolo, începu să măsoare camera, cu pași mari, aruncând piciorul din genunchi, ca altădată la exercițiile de înmlădiere, la regiment.

Pe femeie o prinse râsul; bărbatu-său era peste măsură de ca-raghios. Om pipernicit și nevoiaș, care mergea în deobște cu pași mărunți și șterși de bătrân, încerca să se grozăvească cu măreții de voinic.

— Un, doi, trei, patru, cinci, șease... bun...

Apoi, o lua în lat.

— Ce te-a apucat, dragă?

Pocăitul, cu un gest mut, ca de bezea, îi opri vorba.

Femeia se săltă într'un cot. Nu-și credea ochilor. Poate pe Maxim îl lovise patima bărbăției?.. Se și cuvenea! Niciodată nu fusese el un soț în putere, dar în timpul din urmă, innebunit de gândiri și păreri, o uitase de tot. Vorbea ca în cărțile de rugăciune, în pilde.

De-1 îmbia la dragoste, se speria, ca de o nelegiuire, și avea mintea ținută înapoi, la biserica din Cluj, prăpădită prin negliobia unor is-cusiți, ca și el.

— Bun... bun... mormăi Maxim.

Apoi întorcându-se către nevastă:

— Dumnezeu a fost cu noi astă seară și de acum înainte, cred că ne va ajuta mereu... Poate cândva, această nevrednică odaie, odaie de simbriaș, va ajunge în desfătare de slavă, ca și „cortul în-trunirii”, o umbră a bunurilor viitoare...

Pe chipul femeii, linia subțire a buzelor se întoarse într'o curbă de batjocură prelungită în fiecare obraz, cu o dungă perfidă, ca un fir de mătase verde. Il pricepuse.

Pocăitul nu luă seama.

— Patul trebuie tras lângă sobă... Dulapurile pot fi lăsate la locul lor. Aci, vine masa, și în față, băncile... Tragem și lavița. Incap, cred, până la treizeci de oameni... când om fi mai mulți, om vedea...

Femeia nu putu răbda. Prostia lui Maxim putea să le zădărnicească tot norocul, căzut după multă trudă și viață nesigură. Se găseau în casă binecuvântată, fără stăpână — cu un stăpân mai mult pe drumuri — ei doi, de capul lor, domni cu adevărat, și iată acum, pe prostul de bărbat veșnic în neastâmpăr, făcând planuri...

— Numai, de n'ai păți-o ca la Cluj...

Pocăitul ridică o privire obosită. Par'că tot trecutul i se așezase deodată pe pleoape, în strat negru de plumb.

— Soră, acolo, nu eu am păcătuit, și nici unul dintre ai noștri frați, care s'au incredințat în vorba mea... Eu m'am ținut de testamentul fratelui Russell și de indemnurile atât de bine chibzuite ale judeului Rutherford... Martori ei îmi sunt...

Iși completă gândul cu mâna spre tablouri.

— Și totuși, v'au alungat în ocară și'n bătaie... îl întărită femeia. Pocăitul oftă cu obidă.

— Ne găseam bine la Cluj, în „suterenu” Universității. Nimeni nu ne ținea de rău. Domnul Docent Petri ne proteja, ne iubea. Ce om de treabă!.. Vezi, era unitar și unitarii nu ne-au dușmănit nici-odată... Tot unul de-ai noștri, acel nefericit Gherasim, ne-a vătămăat...

Venise în dreptul ei, nervos. Mâna stângă îi tremura ca pe gâtul viorii.

— Diavolul, soră... Diavolul...

Și iluminat de un mare adevăr, începu să explice:

— După cronologie, soră, ne găsim la încheierea celor șase mii de ani, adică a celor șase zile, și la începutul celei de a șaptea... Sun-

tem deci în pragul epocii de aur, înconjurați de zorile mileniului... Dar Diavolul nu e încă legat și gonește în voie. El, sub chip ascuns de zidar, dărâmă locașuri de cinste, spre a înălța uricioase temple eclesiaste, iar ca falș păzitor de grădini dumnezeiești, smulge din inima omului, sâmburile de măslin și-i plantează sămânța de muștar... De aceea, cu tot seriosul mă întreb, soră, dacă în Gherasim, nu s'a ascuns vicleanul?... Ce figură blajină, ce vorbe dulci și ce suflet otrăvit!..

Femeia tăcea. Cunoștea pe de rost povestea bisericii din Cluj și a nevrednicului Gherasim, care cheltuise toți banii, pe cei puțini adunați cu talerul, dela frații în credință, cât și pe cei mulți veniți din America, dela judele Rutherford. O auzise de atâtea ori! Dar, față de prost și de îndărătnic, n'ai altceva mai bun de făcut, decât s'ascuți cu răbdare.

Lumina lămpii, pe tavan, făcea un cerc alb și o gănganie mică întârziată — paianjen sau molie — se mișca încet, parcă cercetând ceva. Aluneca, se oprea, apoi după ce își proba gândurile, o cârmea în altă direcție. Întâlnire de dragoste, loc de popas sau de pândă? Ce voia oare? Poate că îmbătătită de lumină, orbăcăia zănatică prin pata de reflector, până ce picioarele se vor desprinde și, vlăguită, va cădea — uscătură — din tavan pe podea, ca un grunț de var.

— El a stricat biserica noastră cu atâtea trudă înfăptuită. El, făcându-se unealta pentacostaliștilor sau cine știe a cărei secte vrăjmașe... Gherasim!.. A păcătuit rău, soră... a păcătuit prin îngâmfare și ambiție...

Femeia își mută privirea dela goanga din tavan.

— Eu aș zice să te oprești, altfel ai s'o pățești...

Vorbele femeii nu sunau a sfat, n'aduceau nici măcar a bunăvoință, ci dimpotrivă, plumbuite cu ciudă și otravă, ele loveau, sfârtecând planul trandafiriu al omului.

— Cât de greu te încearcă Dumnezeu, prin astfel de gândire, soră...

Și după ce oftă, zise ca pentru el:

— Așa e dat... Răul e îngăduit de Dumnezeu și cu îndrăsneala amăgirii, chiar pe Domnul nost' Isus Christos, Diavolul l-a ispitit...

Apoi în chip de sfat:

— Cuvintele Diavolului sună dulce, ca șoaptele flautelor și îmbolditor la lucrul păcatelor, ca ciupitul harfelor. La slujba-i de dulceață, intră cu laudă mare, nevolnicii, inimile stricate, înșelătorii, năraviții sau cei plăpânzi cu firea...

Dar își curmă povața. Femeia nu-i urma șirul, ci în tabăra minții, ea meșteșugea un gând potrivnic și de batjocură.

— Culcă-te, soră... E târziu. Eu am de lucru... Și așa gândurile noastre nu sunt pe o potrivă... Una este dorința ta, altul, focul meu... Apoi, la miezul nopții, mă duc la gară să aștept pe domnul Inginer și pe fratele său...

Pocăitul trecu la masă și luă o carte, din vraf; scoase din saltar hârtie și două creioane, unul albastru și altul roșu — îi plăcea, când scria, să sublinieze și să facă însemnări. Rândurile cărților erau când cu albastru când cu roșu, tivite; de albul marginilor, stau lipite bucățele de hârtie, regulat tăiate cu foarfeca, pentru comentarii personale. Așa văzuse la Gherasim, așa făcea și el. Filele, astfel frământate, căpătau pentru alții mai multă însemnătate, iar el, trăgând cu creionul roșu, sub versul ales, și-l apropia în întregime, îl ținea parcă la subțioară, lângă inimă, ca un sgârcit, comoara, să simtă cum se face schimbul între sufletul său și sufletul avutului.

Femeia nu se desbrăca. Ceasul din părete arăta de abia ora zece. Iși privea bărbatul cu ochi pitiți. Avea în făptura lui, mult caraghios! Nu-l podidea de loc bărbăția. Și totuș, se legase de el. Pe vremea când lucra la fabrică, cunoscuse mulți bărbați, unii frumoși, alții voinici, se iubise cu ei, îndurase multe amăgiri, suferise chiar bătăi și vorbe grele, până când întâlnise pe Maxim, prin care dintr'odată, trecuse în altă lume, într'o lume tăcută, pașnică și misterioasă.

„Înainte de a-mi fi soție, domnișoară Suzano, trebuie să-mi fii soră”... îi spusese el. Și aste cuvinte, pe șoptit rostite, ca din adâncul unei taine, o făcuse să zâmbească. Cuvinte năroade de popească obârșie! Ce preț puteau avea, în desmățul fabricii? Dar tocmai prostia lor o fermecase. Prindea în ele ceva nou, ceva bun. Și era dorită de o viață mai tihnită, ea, care până atunci, nu cunoscuse decât smâncelele dragostei, printre vorbe înșelătoare sau de ocară. Ajunsesese astfel, soție lgiuită și prin asta, femeie fără grijă. Părăsise fabrica. Celelalte fete o învidiau. În subsolul Universității, unde Maxim era laborant, se simțea stăpână și Doamnă, laolaltă cu toate vecinele ei. N'avea de lucru decât pentru casă, putea să hoinărească, să trândăvească, atât cât voia. Și totuși, nu era fericită! Necunoscutul, care altădată o îmbiase la noua ei viață, îi sta acum în spate, ca o povară. Se pocăise și ea, își însoțise bărbatul la adunări; îi ascultase pe toți vorbind, uffii înțelepți și potoliți, ca acel Gherasim, de care atâta se plângea Maxim, alții dimpotrivă, țanțoși, gâlcevitori, apucați sau nebuni, și mulți prefăcuți nevoie mare, blajini la chip și amarnici la suflet. Auzise tot felul de cuvântări și discuții, unele pe înțelesul tuturor, altele curate nebunii; urmărise câtăva vreme planul divin al vârstelor, așa cum îl talmăcise Russell, și se străduise

serios cu profețiile, pe care Rutherford își întemeiase învățătura despre învierea profețiilor și a milioanelor, ce nu vor muri niciodată. Pe urmă, nu le mai luă în seamă; își vedea de gândurile ei. Și ce batjocură! Gândurile ei se întorceau frânte, către fabrica dela marginea orașului, către băieții cei răi și frumoși care o iubeau și o băteau.

— Erau să mă omoare azi...

Glasul păcătos al bărbatului o întoarse din fuga ei, către timpurile de odinioară.

— Da, erau să mă omoare comuniștii lui Calistrat...

Pocăitul, în ors, cu scaunul pe jumătate, căta prilej de vorbă. Femeia nu se clinti. Sta într'o rână, cu mâna sub cap, zâmbind întunecat și mocnit, printre pleoapele abia deschise.

— Da și eu!... Le-am stricat adunarea...

Maxim se sculase în picioare. Râdea acum și râsul i se sgâise într'o schimonoseală, care parcă prinsese strâmb fața, gâtul și o parte din trup. Avea un umăr ridicat și pumnul strâns la piept, gata să izbească.

Femeia continua să-l disprețuiască. Cunoscuse doar pe comuniști, la Cluj! N'aveau ei să se teamă de un prăpădit ca Maxim.

— Soră, eu de aici, din Câmpia Turzii, îi alung... și cât oi fi om în putere, picior de comunist nu mai calcă pietricelele satului.

Și începu să se plimbe dintr'un capăt în celalt al camerei, cu pași mărunți și iuți, ca un om, care a pierdut un lucru și zăpăcit de necaz, trece cu vederea peste el.

O bătaie sfioasă în fereastră îl opri din mers. Suzana sări în sus, ușoară și isteată, răsucindu-se din mijloc, în pas de siret. Era în mare încordare. Capul, înfundat între umeri, părea mic și rotund, iar ochii îi sclipiau sălbatec.

Din nou, aceeași bătaie. Atunci femeia se repezi la fereastră.

— Aș vrea să vorbesc cu domnul Maxim...

— O femeie... anunță Suzana.

Pocăitul se apropie. Deodată se izbi de un chip, tăiat în negru, ca pe o placă de fotograf; era propriul său chip răsfrânt în oglinda cea neagră a sticlei. Maxim își strânse ochii, ca două păstăi de fasole.

— Sunt Maria dela domnul Boacă...

Ca să poată vedea, el se vâri până'n fereastră și în fine desluși dincolo de geam, în întuneric, chipul vizitatoarei.

— Pe mine mă cauți, soră?

— Da.

— Poftim înăuntru atuncia... și-i făcu semn cu mâna să ocolească pe dinapoi, casa.

— După casă, e o scară... pe aceea scobori.

Apoi, cu bunăvoință:

— Vin și eu numaidecât...

Iși luă haina pe umeri și ieși să întâmpine musafirul.

Suzana avea de ce petrece. O femeie, în plină noapte, sosind nechemată la bărbatul său... Întâmplarea era cu haz.

Când ușa se deschise, ea încercă o inciudare mărunță. O tânără fată, cu părul blond, îmbrăcată curat și cuviincios în negru, cu o jachetă scurtă peste rochie, intrase în cameră, urmată de Maxim.

Fata veni în dreptul ei, în chip de cunoștință.

— Sunt Maria și slujesc la domnul Boacă...

Apoi, îndreptându-se și privind către Maxim:

— Am auzit adinioarea cuvântarea Dumitale, domnule Maxim, colo în cunie la noi, și am venit... căci, așa mi-a poruncit...

Vorbele fetei sunau luminos și rotund, ca boabele de sticlă într'o ulcică de cleștar.

Femeii nu-i mai fu a râde. Fata, cu înfățișarea ei sfioasă dar hotărâtă, se vedea a nu fi una din acele, care fără rost sau pricină, bântue noaptea casele oamenilor. Ar fi fost chiar frumoasă să se fi purtat altcum, femeiește. Avea ochi verzi, ca amurgul spălăcit, obraji albi curați, ușor smălțuiți cu un roz sticlos, nasul puțin rășfrânt și gura mică. Ii prostea chipul însă, un gând ascuns, care trăgea toate ițele feței înăuntru, către întuneric, în loc să le dea drumul în voie, către viață și lumină.

Maxim pricepu numaidecât vrerea fetei.

O privea sever, parcă s'o intimideze. Avea pentru fiecare om, altă purtare și pe Maria vroia s'o prindă prin meșteșugul asprimii.

— Fii binecuvântată, soră, în casa Domnului!...

VICTOR PAPILIAN

STRUCTURA EPICEI D-LUI CEZAR PETRESCU

E ciudat cum, azi, personalitatea literară a d-lui Cezar Petrescu întrunește atâtea paradoxe. Sămănătorist ca formație și structură, indică în același timp cel mai precis și mai susținut efort de a scoate epica noastră din făgașurile obicinuite și atmosfera sămănătoristă. Cunoscător și ironizator în atâtea pagini, a clișeelelor și trucajelor literare — le uzează candid în tot atâtea pagini; personagiile sale sunt sau așa cum toți ne-am obicinuit să le știm în literatură sau, ostentativ aproape, inversul acestora. Căutând să afunde în actualitatea vie a vremii și lumii de azi cele mai îndrăznețe și mai moderne sonde, e în același chip rob al adesea de sugestiile literare ale unui trecut ce și-a stins viața aproape cu totul. Realist prin efortul de a cunoaște viața românească în toată complexitatea ei, mergând până la ambiția balzaciană a încheșării unui dosar tipologic complet pentru toate clasele sociale — e totuși un imaginativ tipic, ale cărui cele mai bune pagini sunt de proză fantastică și a cărui principală vocație ni se pare că e în acest sens. De aceea, deși psiholog lucid, nu e acel fin seismograf care să înregistreze tot tumultul de nuanțe a unei vieți sufletești — și își vedește cele mai prețioase calități nu în analiza propriu zisă, ci în crearea unei atmosfere sufletești prin procedee de sugestie elementară, printr'o derivație ce se îndreaptă firesc spre domeniile aparte: obsesie, halucinație, fantastic, unde are unele din cele mai caracteristice realizări.

Prin urmare, încă odată, un imaginativ, un constructiv.

Ceeace a determinat diferențierea sa de Sadoveanu. Apropiati prin punctul de plecare, Cezar Petrescu i-ar fi rămas pentru totdeauna în umbră dacă nu ar fi fost această diferență de temperament. Însă lipsa de imaginație, dificultățile de acomodare la diverse teme, vizibile la Sadoveanu, l-au adâncit pe acesta într'o vână mai apropiată de lirism, care îi e caracteristică.

Iată, un exemplu tipic pentru toate acestea poate fi și ultimul mare roman al d-lui Cezar Petrescu — în comparație cu „*Locul unde nu s'a întâmplat nimic*“, ultima frescă epică a d-lui Sadoveanu, și în

legăturile sale cu celelalte realizări epice ale autorului „Intunecării”.

Față de cursul lent, adâncit până la unduirea muzicală a unui lirism ce se întrepătrunde cu epicul, — al cărții d-lui Sadoveanu — „Oraș Patriarhal” arată cu evidență tehnica de construcție a d-lui Cezar Petrescu, ca și toată acea ciocnire paradoxală de caracteristice, pe care am indicat-o.

În primul rând, aș fi nedrept și incomplet dacă aș elimina din discuție romanul care a precedat ca spirit, acest „Oraș Patriarhal”: *Calea Victoriei*, precum și ceea ce știu despre cel care îl va urma — „Aurul Negru” — care pare a urmări o acțiune ce aici e deabia presimțită.

Prins în problematica acestor două cărți din urmă — a unei capitale care desfigurează și macină toate energiile pure ale rasei, și a industriei care frânge la fel calmul patriarhal al unei vieți care nu mai e în cursul vremii, — „Oraș Patriarhal” își pierde caracteristica de inactuală și lipsită de orizonturi epică a provinciei.

În același timp evidențiază și caracterul de construcție al literaturii d. Cezar Petrescu. În adevăr, d-sa afirmă că lucrează ciclic. Însă creația sa n'are acel curs lent și de amploare, într'o singură direcție, a obicinuitelor realizări ciclice ale epicei europene. Acestea se amplifică în timp, cele mai tipice fiind în acest sens cele care urmăresc o familie în mai multe generații; — ciclurile d-lui Cezar Petrescu cresc, ca să zic așa, în suprafață. Personagiile sunt doar fire de legătură tehnică, nu determină viața romanului, care se împlinește singură din explorarea a cât mai multe și mai diverse straturi sociale, explorare peste care se proiectează totdeauna lumina mohorită, caracteristică viziunii sumbre a d-lui Cezar Petrescu. Astfel, între „Calea Victoriei” și „Oraș patriarhal” e o înrudire vizibilă, de problematică și atmosferă, la care însă nu contribuie aproape cu nimic faptul că personajul Teofil Steriu, trăește și moare, episodic, în ambele. Personagiile nu sunt urmărite amplu în creștere, în devenire, ci utilizate ca piese de șah, în construcții determinate de viziunea de moment a romancierului, sau de necesitățile de realizare a atmosferei, a tonalității, a vieții subterane, ca să zic așa, a romanului.

Teofil Steriu e în „Oraș patriarhal”, umbra care împlinește, fără să știe, destinul eroului, Stoenescu-Stoian, anonimul gonit din Capitală de chinul propriei sale mediocrități și ajuns un personaj de marcă în orașul provincial, datorită unei prietenii imaginare cu acest Teofil Steriu, scriitor și președinte al Academiei Române. Romanierul putea fi altul decât Steriu din „Calea Victoriei”, fără ca ultima carte a d-lui Petrescu să se schimbe cu nimic. Însă acea impresie de sterilă luptă a omului cu puterile rele ale trupului său, cu

poverile din ce în ce mai apăsătoare ale vremii, acea desnădejde a fărâmarii tuturor iluziilor, a amestecului tuturor valorilor, a dărâmarii tuturor punctelor de reper — atât de caracteristice epocii noastre — e ceea ce unește strâns în aceeași tonalitate cele două romane, ca și altele ale d-lui Cezar Petrescu.

Această atmosferă apasă și în „Oraș patriarhal”, în care, nu numai că se întâmplă foarte multe lucruri dar pătrund multe din învâlmășitele vânturi ale veacului. Căci, dacă personagiile sunt cele obicinuite romancierului nostru, unele din ele sunt și obicinuite vremii noastre. În adevăr, Stoenescu-Stoian, în afară de anumite momente patetice pe cari i le împrumută generos autorul, e în același timp și tipicul anonim, atât de mult și de feroce urmărit de d. C. P. în cărțile sale, anonim a cărui structură amorfă, protoplasmatică, îi facilitează tocmai cele mai diverse procese de adaptare la vreme și loc; deci una din cele mai caracteristice protozoare ale orașelor noastre de azi.

Iar *Adina Buhuș*, deși se consumă ca orice „Floare Ofilită” a sămănătorismului provincial, e totodată acel tip maladiv de femei, gen în care romancierul a conturat unele din siluetele sale cele mai izbutite, și, în nostalgia sa de evadare, e aceeași *Adina Gabor* torturată de ispitele veacului și care, dacă de astădată nu mai e atât de violent tributară patetismului *Gretei Garbo*, rămâne, valorificată tocmai prin această sobrietate de contur, semn al unor frământări ce depășesc sămănătorismul, ancorând intriga în vârtoarea zilelor noastre.

Tot soli ai lumii de azi, *Teofil Steriu* și aventurierul exotic *Buhuș*, ajunși la apatie în urma unei prea intense trăiri.

Însă când d. Cezar Petrescu vrea să fie complet, alăturând prezentului și trecutul, în fresca vieții de provincie, rămâne tributar sămănătorismului, d-lui Sadoveanu în special. Astfel, de pildă, când provincialii trebuie să vorbească naiv, ca uneori Picu Hartular (p. 204, I), ca Stănică Ionescu („cu domnul jurnalist din București am eu o chestie grozavă”) și Coana Laurenția, reprezentanți ai naivității provincialului (p. 211 și 264, I), ca băieții colindători (98 II), ca în acele gânduri cari caută să deschidă taina simplă a morții (p. 231) sau ca în meditația lui Pantăru (14 II), cu totul revelatoare.

D. Cezar Petrescu vrea mai mult decât să sugereze naivitatea și plictisul patriarhal, ca orice sămănătorist ce se respectă. În loc de pânza cenușie a unui păingeniș de sugestii, care dă acea tonalitate înăbușită, apăsătoare, vieții de intrigi mărunte a provinciei, din „Locul unde nu s'a întâmplat nimic” al d-lui Sadoveanu, — d. Cezar Petrescu vrea să prezinte un cât mai bogat și mai obiectiv registru de vieți provinciale, cari să demonstreze prin ele înșile.

Însă neastâmpărul său obicinuit îl antrenează des în șarjă, iar imaginația îl determină la construcție, ambele deopotrivă apropiate de mecanic.

După cum pentru unul din personagiile romanului său ceilalți sunt simpli: „un vermut-sifon”, „un șvarț dulce”, după ceea ce consumă la cofetărie, tot astfel pentru d. C. Petrescu mai mulți dintre eroii săi se rezumă la o formulă-tip. E drept, viața provincială, în lipsă de mari frământări, s'ar părea că accentuează maniile și ticurile. E o aparență. În realitate, acestea indică tocmai puternice structuri interioare.

D. Cezar Petrescu se oprește uneori la aparențe. Chiar dacă încearcă adâncirea, nu arată clar sondegiile. Se rezumă la un tic, la o obsesie, care pot frapa, pot caracteriza, dar nu pot defini. Astfel, Tacu e omul ce se teme de moarte; Mogălea, amantul platonice, pe rând, a trei surori ce mor tuberculoase; Coana Laurenția, mama ce-și așteaptă fiul; Iordache Păun, iubitor de hrisoave... Viața lor e construită întreagă pe obsesia unui detaliu sufletesc sau fiziologic, ca pe o unică axă.

Acest caracter de construcție e vizibil mai ales din felul cum se grupează faptele în intriga romanului. Ele nu decurg din altele, ci sunt grupate în alăturări și suprapuneri; o structură celulară.

Un exemplu: începutul romanului. Un scriitor mediocru din București primește o scrisoare dela un fost prieten care îl cheamă la el, în provincie. De aci înainte toate întâmplările sale, în loc să decurgă din faptul simplu al plecării, se aglomerează pentru a întări convingerea subită a eroului că e un mediocru, un ratat: întâlnirea cu decanul care îl confundă, timiditatea la ghișeul poștal, întâlnirea cu doi bărbați frumoși, tovarășii din tren, totul se coordonează după o logică demonstrativă mai mult.

E caracteristic cum și cât de frecvent utilizează romancierul *visul*, fiindcă îi dă curs larg imaginației. Însă nu e un sbor capricios al fanteziei ci păstrează tot coordonatele logice. Astfel, visând, Iordache Păun, e tot împăciuitor și absent; Coana Laurenția își așteaptă fiul, care de astădată sosește; Tacu se teme de moarte și ea i se arată. Sau, chinuit de gândul că l-a jefuit oarecum pe Steriu, mințind că i-e prieten, Stoenescu-Stoian se visează că-l jefuește realmente.

Astfel, condus uneori de apetiturile exagerate ale imaginației, romancierul construiește, nu urmărește, viața: o diformează la rigoare. În neastâmpărul cu care lucrează, pierde uneori obicinuita siguranță cu care înșurubează complexe epice și mecanisme sufletești, diluând materialul de viață.

Dacă, prin proporții, opera d-lui Cezar Petrescu rămâne o mare

frescă a lumii noastre de azi, cu rădăcini vizibile în actualitate, animată prin aceasta — neastâmpărul în creație îl face să treacă adesea ușor peste multe din legile unei epice a cărei masivitate să înfrunte vremea.

Noi așteptăm încă acea încordare într'o operă care să însemne un prag peste timp și pentru noi și pentru romancier, căci forța lui de creație, materialul de viață ce-l aduce, acea frământare interioară și percepția frământărilor vremii — care nu i se pot contesta — nu și-au găsit încă tiparele definitive.

OVIDIU PAPADIMA

RUGA POETULUI

Versule, fluer de argint, ce mag
A picurat pe buza ta mereu
Un țipăt de cocor rămas pe satul meu
Ca plânsul unui Dumnezeu pribeag?

Fântână sărutată 'n peșteri sumbre
De buza diamantului neștiut,
Desbracă-te la gura peșterii, de umbre,
Țâsnind în azuriu necunoscut!

Din plâns subpământean de vechi metale
Fă argintate lujere de apă,
Ca ochiul zării trist să strângă pe pleoapă
Inrouatul funigel al salbei tale!

Vers pur, cristal rodit abia din vis,
O dără spre înalt de perlă, du-mă
In răsetele-aquarii din abis
Să ard, un pumn de gând, sub clopotul de brumă!

Să-mi pară sufletul un mac rodit
Ce-și soarbe seva dintr'un fum subpământean
Și pălpăe spre stele, întemnițat elan,
Să se întoarcă iar în infinit...

EMIL GIURGIUCA

UN PREOT UMANIST: HENRI BREMOND

Peste acest mormânt nu de mult închis, ne vom reculege o clipă, fără să apăsăm țărâna: acestei umbre ușoare, acestui spirit înaripat nu i se cad disertații pedante ori laude greoaie. Va fi mulțumit desigur abatele Bremond dacă izbutim să trezim în sufletul cititorului, ceva din simpatia și gratitudinea cuvenită acestui preot umanist, pentru eforturile sale de ani de-a rândul spre a împăca două idealuri de viață adeseori puse în conflict: religia și arta — aceasta din urmă găsim-o și expresia cea mai elaborată în poezie.

Ar fi nedrept să privim scrierile lui Bremond despre poezie, numai ca niște recreații pe marginea uriașelor sale lucrări asupra istoriei misticilor. Fără îndoială, opera vieții sale, pentru generațiile viitoare va rămânea tot acea monumentală „*Istorie literară a sentimentului religios în Franța, dela sfârșitul războaielor de religie*”; și dacă adăogăm lucrările sale anterioare despre „*Provensa mistică în secolul al XVII-lea*“, despre *Thomas More, Bossuet, Fénelon, Newman* și mișcarea oxfordiană, etc., ni se par și mai subțiri cele trei cărți: *la Poésie Pure, Prière et Poésie* și *Racine et Valéry*, în care se găsește esențialul gândirii estetice a lui Bremond. El, cel dintâiu, de altfel, ni le-a înfățișat pe acestea ca niște „divertismente”, ca niște digresiuni odihnitoare afară din câmpul de muncă al istoricului. În fine, se știe că Bremond califica simplă „lectură” acel memoriu fundamental, care a avut atâta răsunset în republica literelor, asupra „Poeziei pure” citit în toamna anului 1925 la ședința anuală a Institutului Franței; — și e probabil că sub condeii acestui anglicizant (unii spuneau anglicizat) cuvântul *lecture* trebuie înțeles tot englezește, adică lecție, prelegere. Parcă discretul abate s'ar fi sfiit, cu un zâmbet în colțul gurii, să înspăimânte pe venerabilii săi colegi, amintindu-le prea fățiș trecutul lui de profesor, și încă de profesor iezuit!

Și totuși, în ciuda formulelor de modestie ori de prudență, cred că cele trei cărți în chestie sunt mult mai mult decât o paranteză în opera lui. Cam răzlețe în aparență, ele converg în realitate, printr-o

dialectică pascaliană, într'un singur focar, luminos și arzător: convingerea profundă că experiența religioasă și experiența poetică nu sunt decât două fețe ale unui singur mod de activitate și de cunoaștere, superior căilor rațiunii.

Această credință poate să fi izvorit din nenumărate înrâuriri — dela Platon la Newman, Bergson și Maurice Blondel, dela Homer la Claudel și Valéry, dela tradiționala creștere într'o familie din burghesia provensală până la formația austeră din „scolasticul” Iezuiților francezi din Anglia. Cred mai de grabă însă că această credință s'a întemeiat, înainte de toate, pe o experiență lăuntrică personală. Dar oricum ar fi, ea e așa de puternică încât se răsfrânge, involuntar, și în miile de file ale operelor lui Bremond cari nu ating direct estetica poeziei: de-aceea, spune criticul pătrunzător, Thibaudet, s'ar putea scoate din *Istoria sentimentului religios* o adevărată „gramatică, și mai cu seamă o lingvistică, a limbii pe care un om o vorbește cu Dumnezeu”; am spune mai precis: o stilistică.

Am pomenit în treacăt de Platon: e lungă, tradiția misticismului estetic care ține dela el până în zilele noastre, când romantismul și simbolismul, între alte pricini, i-au dat o viață nouă; și ar fi nimerit, poate, — pentru a însemna mai bine locul lui Bremond în această tradiție, — să reamintim aspectele sale principale. Pentru cei vechi, atât Greci cât și Latini, — și putem să-l luăm pe Platon drept exponentul lor — nu există o deosebire radicală între inspirația unui poet epic sau liric și starea Sibilei stăpânite de zeu: e același fenomen al entuziasmului, adică, etimologicește, aceeași prezență divină imanentă, care poate să ajungă în mod natural până la delir, și se manifestă printr'un flux ritmic de cuvinte; singura diferență constă din direcția privirii, ca să zicem așa — ea fiind îndreptată către trecut, la poetul epic; către starea prezentă a sufletului, la poetul liric; către viitor, la prooroaca lui Apollo. Totuși o observație este de făcut — anume, că această inspirație divină este un dar pur gratuit, iar poetul nu face nimic ca să-l merite: nici-o pregătire morală ori ascetică, ci numai un fel de ucenicie tehnică, o seamă de regulă de urmat ca acelea pe care Aristotel le-a codificat în Poetica lui, cu scopul de a potrivi cât mai bine unealta verbală cu expresia stărilor entuziaste.

După venirea creștinismului, ale cărui nevoi liturgice, împreunau în mod firesc cântecul și rugăciunea, cei mai mulți Părinți ai Bisericii grecești ori latinești, cari și-au însușit floarea culturii antice, n'au pronunțat nici-o osândire contra poeziei, chiar câțiva din ei au compus frumoase imnuri bisericești, inaugurând astfel o tradiție a poeziei sfinte care va fi cultivată, cel puțin în latinește, până la San-

teul, în secolul al XVII-lea; în fine, n'ar fi greu să se găsească, la cel mai mare dintr'ânșii, la Sf. Augustin, destule texte împăcând pe poet și pe mistic.

În Evul Mediu, dacă poeții în limba de oîl nu prea sunt porniți spre misticism, în schimb lirica trubadurilor, grație metafizicei lor rafinate a dragostei, a avut câteodată ciudate rezonanțe religioase; dar mai cu seamă în Italia, cu cântăreții franciscani, cu Dante, apoi cu Petrarca, poezia a putut ajunge la anumite trepte ale vieții contemplative.

În pragul Renașterii întâlnim pe cei doi mari mistici spanioli și scriitori geniali, totdeodată: Sf. Teresa de Avila și Sf. Ion al Crucii. Dar ceea ce ne interesează mai mult aci, este divorțul repede, deși nu inițial, dintre Reformă și Umanism — în așa fel încât Contra Reforma catolică, însuflețită și condusă mai ales de tânăra Societate a lui Isus, culege și transmite cea mai mare parte din comorile descoperite de umaniști. În curând Iezuiții, apostoli, misionari, predicatori, confesori ai principilor, infirmieri, se vor face și educatorii elitei tinerilor din Apus, și vor ajunge în câțiva ani cei mai isteți profesori de latină din Europa: sunt și azi! Bine înțeles, s'a alcătuit cu încetul o tradiție pedagogică, un *corpus* de metode: se află rezumate în vestita *Ratio studiorum*, care, după mărturisirea lui Bremond, a prezidat timp de mai bine de două veacuri la cultura tineretului francez, din sânul căruia au ieșit atâția scriitori vestiți, foști elevi ai Iezuiților.

Și în această *Ratio* aflăm că exercițiul capital al școlarilor este ceea ce Iezuiții numesc „*praelectio*”: o adevărată inițiere mistică, ne spune Bremond. O practicau Păr. Rapin, Păr. Bouhours și atâția alții, clasici și chiar carteziani după înfățișare, în fund însă mistici; a practicat-o și tânărul Bremond la colegiul eclesiastic din Aix-en-Provence, și profesorul Bremond, mai târziu, cu elevii lui.

Din ce constă această „*praelectio*”?

Înainte de toate, ea rezervă locul convenit rațiunii și logicei: printr'o analiză amănunțită, trebuie ca inteligența elevului să fie pusă în stare să cuprindă tot *inteligibilul* din textul de explicat. Ca această înțelegere să fie cât mai clară, toate noțiunile complementare de filologie, de istorie, de tehnică, etc., sunt chemate în ajutor. Controlul indispensabil al priceperii este asigurat grație unei traduceri într'o proză franceză curată și fidelă, dacă e vorba de un text grecesc ori latinesc. Îmi închipui, dar Bremond nu o spune, că, în cazul unui text poetic în limba maternă, s'ar putea încerca să se dea o transpunere prozaică, cea mai prozaică posibilă, deci cea mai rațională, curățită de elementele afective de orice fel cari dau textului un stil

personal: precum elevul discerneva precis ceea ce rămânea de netradus în textul străin, tot așa și acum va putea măsura toată depărtarea dintre proză și poemă. Această pregătire odată isprăvită, rămâne esențialul, cunoașterea poetică propriu zisă: aprehensiunea, sau mai bine comprehensiunea directă și imediată, intuiția sensului original al textului, a configurației sale vii; aicea rațiunea e neputincioasă, trebuie să se recurgă la mijloacele cunoașterii mistice.

Dacă pe planul didactic, unde nu se întâmplă decât o creațiune secundară, o re-creațiune a unui fragment artistic, intuiția încă este necesară, *a fortiori* nu ne vom putea lipsi de ea, atunci când ne urcăm la treapta creațiunii poetice propriu zise. Câteva zile după citirea memoriului despre poezia pură, d. Thibaudet formula în „Nouvelle Revue Française” o obiecțiune interesantă: deosebea în mod absolut două familii de poeți: *inspirații și fabricanții*; printre cei dintâi îi așeza pe Lamartine și pe V. Hugo; printre ceilalți, pe Edgar Poe, Baudelaire, Mallarmé, Valéry; iar acestora din urmă le rezerva privilegiul poeziei pure, cei dintâi fiind vinovați de o prea mare facilitate creatoare. Bremond refuză, în numele unității experienței poetice, să admită aceste două categorii, și aduce o lămurire importantă, privitoare la raporturile dintre inspirație și fabricație, dintre fond și formă. Întâlnindu-se, fără să o știe, cu Benedetto Croce, Bremond identifică fără reticență inspirația și tehnica, adică, după terminologia lui Croce, intuiția și expresia. După Bremond, în mintea poetului inspirat, în timpul creării, se desfășoară un proces de cunoaștere nicidecum pasivă ci vie care îl îndeamnă la exprimare, sau, mai bine, care este dinainte exprimată, formulată, în mod mai mult ori mai puțin conștient, în regiunea superioară a spiritului său, dacă nu în creerul lui, pe buzele sale, sau la vârful degetelor. Fără expresiune, nu-i intuiție; fără forma poemei, inspirația nu-i decât o iluzie ori un haos. Lămurindu-l pe Bremond prin Bergson, se poate lesne explica pentruce unii poeți, Lamartine, Hugo, de pildă, găsesc par'că imediat și fără nici-o sfortare expresia adecuată și gândesc ori simt dintr'odată în versuri: e pentrucă creerul lor, mai bogat în mecanisme, mai bine provăzut în anastomoze, lasă să filtreze mai repede expresia, care e un gest veritabil, oral ori grafic, și permite unei memorii lingvistice mai complete, să actualizeze mai ușor putințele sale verbale ori ritmice. Acest creer mai ager e o moștenire; această memorie mai bogată e datorită unei însușiri mai precoce a mijloacelor de expresie din limba maternă, unor conversații mai prelungite, sau lecturilor felurite, din timpul copilăriei, de multe ori, unor studii mai de vreme începute și mai bine conduse: orice ar fi, nu-i nimic misterios aicea. Dar chiar în prima grupă de poeți sunt deosebiri: spre

exemplu, un V. Hugo, cel puțin tot atât de fecund cât un Lamartine, cu mult mai greu lasă să se strecoare în versurile sale aceste clișee pseudo-clasice pe care Lamartine le datorește, fără îndoială, citirei timpurii a poezilor dela sfârșitul secolului al XVIII-lea și din vremea lui Napoleon. Cert este că nu se poate ridica un zid chinezesc între poezii inspirați și poezii tehnicieni: „nu m'ai căuta dacă nu m'ai fi găsit dinainte”; într'adevăr aceștia din urmă n'ar căuta, prin atâtea răbdătoare ștersături, expresia optimă, unică, dacă n'ar fi găsit-o și ei dinainte, sau cel puțin, dacă n'ar bănuși că ea preexistă în inconștientul lor, adecă în partea superioară a minții unde se naște cunoașterea mistică, deci obscură. Deosebirea este de grad, nu de natură; unora ca și altora le trebuie o asceză, dar aceleora le ajunge educația limbii, pe când, pentru aceștia, asceza se prelungește până în timpul creației poetice.

Tot așa și pentru misticii propriu ziși: unii se află în „stare de grație” și la nivelul harului divin aproape fără efort; celorlalți le trebuie lungi exerciții, o întreagă asceză metodică, și câteodată dure-roase încercări, ca să nu ajungă, de multe ori, decât la o furtivă iluminare interioară. E posibil — sute de teologi s'au legat de această problemă, dar nu ne vom hotări aci — ca deosebirea aceasta a darurilor hărăzite să se explice tot atât de lesne ca în materie de inspirație poetică; pentru Bremond, fost iezuit, și deci cu puțină simpatie pentru teza predestinării janseniste, harul lui Dumnezeu este împărțit tuturor, ca și harul poeziei, dar nu toți știu s'o fructifice. Am văzut că Bremond, în munca pregătirii poetice, rezerva rațiunii rolul ei legitim, orice ar fi spus răposatul critic al ziarului „Le Temps”, Paul Souday, raționalist feroce. De-asemena, orice ar spune unii teologi, Bremond lasă ascezei, și prin urmare unei discipline raționale în fond, un loc suficient ca prefață necesară progresului mistic; numai după ispășirea păcatelor și exercițiile evlavioase, numai atunci sufletul mistic poate urca treptele perfecțiunii: meditația, contemplația liniștită, viața unitivă și, în fine, răpirea în extaz, — har extraordinar și cu totul excepțional. Acestor progrese corespund mai multe stări sufletești succesive, sentimentele de singurătate, de lipsă, de nevoie, o chemare, o renunțare totală și pasivă, în sfârșit un sentiment de îmbogățire, de plenitudine și de nespusă fericire.

Fără să intrăm în amănunte, această simplă enumerare ne arată totuși îndestul că, dacă pentru Bremond ca pentru mai mulți teologi se află în inspirația poetică momente de profundă identitate cu stările mistice religioase, dacă în special cunoașterea poetică și cunoașterea mistică se confundă ca cunoașteri suprarăționale, experiența poetică și experiența religioasă au o orientare diferită. Cea dintâi tinde

ineluctabil la exprimare, iar limbajul, care a cerut mai întâiu o asceză potrivită și îndelungată, îi oferă pe urmă o putință expresivă de o bogăție pe care limba vieții practice n'o bănuiește, imbinări prestigioase capabile să sugereze inefabilul. Invers, experiența religioasă se sprijină mai întâiu pe limba care-i dă putință să-și formuleze rugăciunea orală, apoi rugăciunea mentală; la un anumit stadiu, însă, limba devine o piedică, o povară, căci numai în tăcere se pot desfășura cele mai înalte stări mistice precum și experiența sanctificării; tot tăcute ne apar aspectele sublime ale eroismului sau ale iubirii.

Când misticii cei mari au vorbit — câțiva cu magnificență — totdeauna au vorbit pe urmă, „post factum”, într'o stare secundă, și nemai având la dispoziție decât amintiri; și cu toate acestea, totdeauna s'au plâns de insuficiența limbei obișnuite pentru a traduce voluptățile lor cerești: metaforele, comparațiile, și toate mijloacele stilistice cele mai rafinate dau greș. E poate pentru că — aici Bremond nu prea insistă, pentru nevoile tezei — inefabilul misticilor este de o calitate cu totul alta decât inefabilul poetic, o realitate absolut inexprimabilă.

HENRI JACQUIER

VERSULUI *)

Vers, rotunjit sub daltă sau svârcolit în strung,
cioplit în scoartă aspră, robit în aur dur,
brățară migălită în ceasul nopții lung,
rupt, țandără din fruntea care-a visat azur,

vers, smălțuit ca oala pe roata ce-o întoarce,
fluer de os, subțire, ce tremură 'n auz,
ca'n doina mioriței, cu moarte și mioarce,
sau amurgit cu jale adâncă din cobuz,

arc îndoit de fildeș, baltag rotit în soare,
fağur lunar cu zumzet, otravă alinătoare,
trist foșor de miere cu inima păzită,
ogindă patinată de lebede — cuvinte,

fuior ce toarce, leneș, mătasa mea grăită,
duh picurat, molatec, din degetele-mi sfinte,
îngenuncheri de înger, gleznă de căprioară,
blând iconar cu mână sculptată în mărgean,

coapsă de lună plină schimbată în vioară,
plutit rădván cu ciute de lacrimă și geam,
sânge sunat melodic și curcubeu în mers,
plâns de milog și zâmbet de rege palid, — vers,

în tine râu de lapte turnai să se prelingă,
desferecai oceanul să bubue safire,
mari herghelii sirepe le-am instrunat în chingă,
am ridicat, din ghiață, stelară mânăstire,

*) Din volumul de poezii „Corabia cu pasări”, sub tipar.

mag indian, cuvântul sălbatec l-am supus
 să sune ca un șarpe smaragde și inele,
 am fulgerat în tine cu zalele'n apus
 și m'am întors pe scuturi cu moartea în castele,

și te-am stropit cu sânge, grădini să înflorească,
 și te-am legat de vulturi să mă târăști în spații,
 cu pieptul spart de cântec și rana mea cerească,
 cu fruntea 'nvinețită, suită 'n constelații.

RADU GYR

METAMORFOZĂ

M'am regăsit pe câmpul greu de rod
 Ingenunchiat pe brazdele străbune
 Cu sufletul svâcnind a rugăciune
 În orice spic și'n fiecare nod.

Și m'am iscat în auriul spic
 Cu fruntea înălțată către soare
 Ca'n primăveri cu strai de sărbătoare
 În spicul greu din nou să mă ridic.

Ci într'o toamnă, adunat în șură
 M'or treera în veselii și'n cânt
 Și m'or svârli — sămânță — în pământ
 Doinind, urmașii mei, pe arătură.

CONST. ȘTEFANIU

† AMOS FRÂNCU

1863—1933

Născut la Baia de Criș în 1866, părintele lui a fost distinsul jurisconsult al județului Zarand, Ioan Frâncu, de origine din comuna Benic dela poalele Munților Apuseni, și frate al marelui erou, Amos Frâncu, tribunul lui Axente Sever. Un alt membru al familiei, Teofil Frâncu, plecat profesor la București, a scris, la 1886, împreună cu colegul său Candrea o prea frumoasă monografie despre cerbicoșii, neînduplecații Moți, în cari el deslușea eroismul răbdător și îndărătnic al străbunilor Daci, cari fugeau de robie prin porțile largi ale morții.

Aceasta a fost familia din care a răsărit Amos Frâncu și cine nu cunoaște aceste puține amănunte, nu va înțelege nici odată firea care a animat acest suflet complex, nici frământările vieții lui, nici sbuciumul neîncetat al creerului, nici isbucnirile cari luau proporții eroice în preajma tuturor evenimentelor istorice prin care a trecut. — El aducea talentul și iscusința marelui jurisconsult din Zarand, aducea în sânge venerația datorată marilor fapte eroice din 1848 și aducea, mai presus de toate, iubirea pentru Moții pe cari i-a apărat ca nimeni altul până la ultima lui răsufare.

Inarmat cu aceste însușiri, el a făcut școala vieții în preajma celor mai distinși dintre fruntașii neamului și a pus la contribuție toate acele calități cari au format un caracter rar: o uimitoare putere de muncă, o inteligență limpede și neastâmpărată, un simț moral pururea neșovăitor, dar mai ales acea lumină de apostolat, ce se revarsă peste întreaga lui viață.

Când s'a înscris, în 1888, în baroul de Sibiu, el a găsit aci Comitetul Național în plină activitate. Generația *Tribunei* care a susținut lupta de rezistență în pasivitate sub conducerea lui Brote, Slavici, Cristea, Bechniț și George Coșbuc, făcea aci cele mai dârze eforturi pentru a ținea deșteaptă conștiința neamului lovit de grele încercări. Amos Frâncu a intrat în această atmosferă de

eroism cu întreg sufletul său tânăr și cu tot devotamentul ce-l caracteriza. A contribuit cu marele său talent, la cele dintâi schițări a textului Memorandului și s'a impus tuturor prin covârșitoarea sa personalitate. În 1893, supunându-se unei discipline a ideii, el a primit sfatul Comitetului Național de a pleca la Cluj, pentru a forma aci nucleul de apărare în luptele ce aveau să urmeze.

Ridicat la suprafață de acest concurs al evenimentelor prin forța talentului și a simțămintelor sale, este chemat la 1894 să ia sarcina apărării celui dintâi fruntaș ardelean: Dr. Ioan Rațiu, în procesul Memorandului. Procesul verbal al acestor dezbateri, pe care îl avem acum tipărit, ne face dovada, că Amos Frâncu s'a achitat cu demnitate și curaj de această însărcinare. Respiciata lui fire a stat trufașe în fața acuzațiilor nedrepte, iar cuvântul său apăsat, purtând toată revolta unui neam, a biciuit usturător conștiința celor cari singuri acuzau și tot ei judecau. Pentru acest curaj a fost pedepsit cu o amendă de 100 florini.

Abia s'a liniștit valul care a stârnit atâtea dureri sufletești și stăpânirea pregătea o altă lovitură acestui neam oropsit. Din dragostea care învălea memoria lui Avram Iancu, așezat la Tebea sub o cruce de lemn, a pornit indemnul unor țărani din Șiria să colecteze pentru un monument la mormântul marelui erou. Tit Liviu Albini păstra suma de 3780 florini în valută austriacă și 330 lei în valută românească, când în virtutea unei ordonanțe a Ministerului de Interne (Perczel Dezső), a fost chemat la poliția din Sibiu și osândit la 5 zile închisoare, iar suma a fost confiscată în beneficiul Statului. Amos Frâncu a fost și de această dată apărătorul și a redactat contra acestei sentințe un apel, care s'a tipărit și în broșură la 1899 și care nu este un simplu act de apărare, ci o adevărată operă de politică națională, menită să apere demnitatea unui neam, și memoria celui mai iubit erou. Iată cum știa Amos Frâncu să răspundă Ministrului opresor:

„Imi ridic glasul împotriva unei dispozițiuni a Excelenței Voastre, „care în disprețul adevărului istoric, a atins cu o judecată de înfierare „nu numai memoria lui Avram Iancu, această fenomenală figură istorică, incarnațiunea poporului românesc, ci și lupta de apărare a „acestui popor. O luptă aceasta, pe care poporul românesc a plătit-o „cu viața a 40.000 de oameni și cu ruinele a 230 de sate pustiite — „și a purtat-o împotriva acelorora, cari prin regim de teroare au comis „atentatul detronării, au răsturnat constituțiunea țării, au inaugurat „drept ideal de stat unificarea forțată a țărilor autonome și ale diferitelor rase și împotriva acelorora, cari nu voiau să acorde libertate „decât cu pierderea naționalităților“.

Ani de-arândul a stat Amos Frâncu în fruntea mișcării pentru apărarea memoriei lui Avram Iancu, scriind articole de gazetă, agitănd tinerimea și purtând cuvântul demnității naționale prin întruniri și congrese. Ne este multora vie în memorie amintirea celor 3 studenți: Scurtu, Novacovici și Coriolan Steer, cari la îndemnul lui Frâncu au depus cununa cu tricolor pe mormântul dela Țebea, faptă pentru care ei au fost eliminați din universități și alungați din țară.

Când prin anul 1903 s'a pornit curentul pentru activitate, sufletul lui Amos Frâncu, legat cu evlavie de programul dela 1881, nu s'a putut despărți de ideea, care a animat stăruințele neamului dela 1867 înainte, în lupta pentru a dobândi independența națională prin neafârțarea provincială a Ardealului și a păstra ca program politic vecinicul protest pentru alipirea acestei provincii la Ungaria. Cine a cunoscut pe Amos Frâncu în nestrămutata lui venerațiune pentru evenimentele dela 1848, pentru suferințele fiecărui tribun, pe care le cunoștea mai bine decât orice istorie scrisă, pentru ideea politică rezultată din aceste lupte și înscrisă în cel dintâi punct al programului național dela 1881, va înțelege politica lui de pasivitate parlamentară și refuzul de a intra în Camera dela Budapesta. El a rămas alături de *Aurel Mureșan*, păstrând în *Gazeta Transilvaniei* dela Brașov continuitatea unei tradiții care se rezima pe atâtea acte istorice.

Resemnat în mica lui citadelă dela Cluj, Amos Frâncu adună în jurul său tinerimea universitară, organizând căminuri și fonduri pentru ajutorare, întreprinde o vie acțiune pentru organizarea economică a satelor, redactează reviste, animează societăți culturale și naționale și ca focul ce arde sub cenușă, ridică din când în când sclipitoare, flacăra celui mai intransigent patriotism.

În acest centru de veghe l-au ajuns evenimentele dela 1918.

Când nădejdea isbândeii abia se întrevedea și când peste firea multora plutea încă șovăiala momentului, din acest piept care purta înăbușită vocea trecutului, a isbucnit ca fulgerul cea dintâi chemare la unire. În 28 Octomvrie 1918 Amos Frâncu a tipărit și a răspândit în întreg Ardealul manifestul în care zicea:

„Uniți cu frații de pretutîndeni, împingem hotarele la Tisa și Dunăre. În moșile mănoase dela Tisa și Dunăre se vor implânta Moșii și Crișeni, ca să fie străjerii României Mari, una și nedespărțită ca Sfânta Treime“.

Amos Frâncu a alcătuit cel dintâi *Senat Român* și a organizat *Gărzile Naționale*, pentru ca pe urmă să primească cu lacrimi în ochi oștirea română care intra în capitala Ardealului.

Visul cel mare odată împlinit, gândul lui Amos Frâncu s'a îndreptat întâi spre Baroul din care făcea parte. A primit să prezideze

și să organizeze acest Barou în înțelesul sentimentelor lui naționale.

Acum în urmă și-a închinat toate puterile pentru a deștepta interesul întregii Țări asupra iubiților săi Moți, care poartă încă stigmul orânduielilor vrășmașe de altădată.

Bătrân copac uitat de vremuri în mijlocul unei generații stăpânite de egoism și de interese materiale, Amos Frâncu a stat ca o protestare vie a unui trecut de nobile eforturi și de neconținute sacrificii, a trăit și a lucrat ca un vrednic urmaș al unei generoase și eroice familii.

Timpul ce s'a strecurat i-a nins pe îndelete tâmpilele și barba-i albă din ultimii ani îi da o înfățișare de patriarh. Pasul i-a rămas însă același, de o vigoare puțin obișnuită până în pragul morții. Drept ca un brad, cu mersul apăsător care-ți amintează pe Axente, profilul său nu mai face de acum umbră pământului.

Unul câte unul se duc astfel, bătrânii din generația eroică spre împărăția eternității. Ce este trecător din ființa marelui dispărut, a plecat spre Zarand. Sub adierea vântului de toamnă, stejarul dela Țebea pe lângă care a trecut, și-a scuturat poate încă odată mândra-i coroană. Din freacă frunzelor veștede, s'a desprins o șoaptă sfântă, pentru a întovărăși pe Amos Frâncu, pe calea cernită de credincioasa noastră aducere aminte.

AL. DRAGOMIR

UN MARTIR AL ORTODOXIEI: MITROPOLITUL SAVA BRANCOVICI

Anul acesta s'au împlinit 250 de ani dela moartea lui Sava Brancovici. In vremile noastre de frământări, când biserica ortodoxă e înviorată de un suflu de resurecție, pomenirea marelui mitropolit care a pătimit pentru credință e o datorie de pietate și un indemn pentru generațiile tinere.

Dintre toți arhieriei cari au păstorit biserica Românilor ardeleni singur Sava Brancovici a trecut în amintirea posterității cu aureola de martir. Numele lui deșteaptă amintiri de luptă înverșunată pentru credința strămoșească. Trecutul nostru umil de sate și preoți nu cunoaște, până la mitropolitul Andrei Șaguna, o figură mai luminoasă de arhieriu care să fi jucat în istoria Transilvaniei rolul pe care l-a jucat Sava Brancovici în a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Om de cultură superioară, minte cu intuiție clară, având întinse cunoștințe de oameni și de prefacerea lucrurilor omenesti, a condus destinele Românilor ardeleni timp de 24 de ani în vremile cele mai grele, când calvinii dau cele mai întezite asalturi asupra bisericii noastre.

Născut la Inău, dintr'o familie de origine sârbească, dar romanizată, el își face educația la mănăstirea Comana din Țara Românească. Imbrățișând cariera preotească, ajunge protopop în orașul său natal, iar la 1656 devenind vacant scaunul mitropoliei din Alba-Iulia, e ales mitropolit al Românilor, în vremea când biserica românească trecea prin grele încercări. La sfințirea sa de mitropolit, care se face în mitropolia din Târgoviște, ia parte și domnul țării, Constantin Basarab. Lui Sava Brancovici nu i s'au pus condițiile umiltoare impuse înaintașilor săi. Probabil ele au fost înlăturate la cererea domnului muntean care întreținea relații de prietenie cu principele Transilvaniei.

Erau vremuri tulburi când apunea independența Transilvaniei și Casa de Austria se pregătea pentru marele rol oriental: eliberarea popoarelor creștine de sub jugul turcesc și expansiunea spre gurile Dunării și Marea Neagră. Influența austriacă și turcească au împărțit țara în două tabere vrăjmașe; Ardealul devine pradă războiului civil. În vremile acestea de răsturnări de domnii, un vlădică românesc obișnuit s'ar fi strecurat neobservat, dar Sava Brancovici era un personaj cu renume, potrivit pentru misiuni în străinătate. Viața lui se împletește cu istoria politică a Transilvaniei, fără de care nu poate fi înțeleasă. Om de acțiune, diplomat subtil și iscusit, el a știut trage foloase pentru biserica românească din schimbările repezi și furtunoase ale acestor vremuri. E trimis în mai multe misiuni diplomatice în Țările Române.

Cu gândul de a restaura mitropolia din Alba-Iulia, clădită de Mihai Viteazul, care 'n timpul războaielor civile a fost de două ori arsă și devastată de Turci și odată aprinsă de vrăjmași, Sava pleacă însoțit de fratele său George, în Rusia, după milostenie. La 31 Mai e primit în audiență de țarul Alexe Mihailovici de la care primește daruri bogate. La Moscova, în cetatea ortodoxiei, mitropolitul Sava și-a mărturisit credința cea dreaptă și-a luat îndemn și încurajare în lupta inversunată ce avea s'o dea cu calvinii pentru apărarea credinței strămoșești.

După întoarcerea din Rusia urmează vremuri grele pentru mitropolitul român. La îndemnul preotului curții, Mihail Tófői, reformat aprins, calvinii pornesc o persecuție aprigă contra bisericii ortodoxe. De acum înainte se începe o luptă surdă între principele Apaffy și mitropolit. Măsurile pentru constrângerea Românilor de a primi calvinismul se întetesc tot mai mult. În 1674 toate bisericile românești sunt supuse superintendentului calvin care are însărcinarea să introducă învățăturile calvine la Români. Mitropolitul Sava rezistă cu eroism și bărbăție atacurilor calvine. Din Țara Românească-i veneau îndemnuri și încurajare. Când în fruntea bisericii calvine ajunge Mihail Tófői, calvinii se năpustesc cu toată furia asupra mitropolitului care le zădărnicea toate planurile de convertire la legea lor. E acuzat în sinodul dela 1679 de administrație rea, dar mitropolitul își dă seama de toată averea bisericii. Nu scapă însă de osândă, decât la intervenția energică a lui Șerban Cantacuzino.

Când s'a aflat că George Brancovici a încheiat o înțelegere tainică cu Grigore Ghica, domnul Țării Românești, soarta mitropolitului român era pecetluită. El trebuia să cază cu orice preț. Motive și martori mincinoși se găseau ușor. Se convoacă un sinod la Alba-

Iulia. Superintendentul calvin pornește atacul, acuzându-l de viață imorală, de lăsarea în părăginire a mitropoliei și tipografiei. Mitropolitul nu e susținut de clerul impilat și terorizat. E destituit și condamnat la închisoare.

Atunci năvăliră calvinii cu săbiile scoase asupra mitropoliei și găsind pe bătrânul arhieru zăcând în pat de podagră, îl loviră cumplit, îl puseră în batjocură pe-un cal și-l duseră la închisoare. Mitropolitul Sava suferea toate acestea cu voință tare și cu resemnare creștinească.

La intervenția lui Șerban Cantacuzino, Sava e scos din închisoare. Împăratul Leopold I îl ridică la rangul de baron pentru serviciile aduse creștinătății, dându-i prin această distincție împărătească cea mai înaltă satisfacție față de calomnatori și prigonitori lui. Dar diploma împărătească nu-l mai află în viață. Slăbit de chinuri și bătrânețe moare în primăvara anului 1683.

Mitropolitul Sava Brancovici în păstoria sa de aproape un sfert de veac a desfășurat o bogată activitate. În afară de diferitele misiuni diplomatice ce le-a îndeplinit în Țările Române și Rusia, de numele lui Sava Brancovici se leagă trei fapte: 1) a apărut cu prețul vieții autonomia bisericii românești; 2) a luptat pentru ridicarea preoțimii și 3) a dat organizație trainică bisericii ardeleni.

Dela 1566 când încep prigonirile calvine până la sfârșitul sec. al XVII-lea când apune independența Transilvaniei, nu găsim în toată istoria Ardealului vr'un preot, călugăr sau mitropolit român, care să fi luptat și suferit cu eroism pentru credința strămoșească ca Sava Brancovici. El și-a dat seama că bătălia cu calvinii nu poate fi câștigată, decât cu un cler pregătit și conștient de menirea sa. A încercat să ridice preoțimea din starea de iobăgie în care se găsea, și a întâlnit rezistența claselor privilegiate ale țării. A încercat să ridice nivelul cultural al preoțimii și s'a isbit de starea ei nenorocită în care au adus-o împilările străine.

Dar opera lui cea mai durabilă e organizația ce a dat-o bisericii românești din Ardeal. Această organizație, cu participarea elementului mirean ca factor de conducere în viața bisericească, formează coloana centrală pe care se razimă întreg edificiul bisericii noastre. Mitropolitul A. Șaguma a urmat linia unei vechi tradiții, când a păstrat în Statutul organic cadrele largi de dezvoltare pe care le-a dat bisericii Sava Brancovici. Această organizație, care-a închiegat într'o singură unitate cler și popor, a făcut tăria bisericii noastre și tot ea e cheazășie pentru libera ei prosperare în viitor.

Mitropolitul Sava Brancovici n'a scris și n'a tipărit nici-o carte.

Nu erau vremuri așezate, când gândul s'așterne în tihnă pe hârtie, ci vremuri de frământări și răsturnări de domnii. Cel care trăiește 'n vârtoarea vieții n'are vreme să scrie cărți. Ele cer clipe de concentrare și meditație în liniște și singurătate. Și Sava Brancovici n'a fost omul singurătății, călugăr retras în chilie, ci era creat pentru acțiuni mari în mijlocul mulțimii, adevărat păstor și conducător de oameni.

A trecut un sfert de mileniu dela moartea lui Sava Brancovici și amintirea lui trăiește în sufletul Românilor. Vor trece anii, se vor stinge pasiunile și interesele mărunte și gloria marelui mitropolit, purificată de tot ce e pământesc, va străluci cu lumină nouă. Generațiile viitoare-l vor venera ca pe-un sfânt, iar biserica ortodoxă, pentru care-a luptat și a suferit, va perpetua din generație în generație amintirea arhierelui martir, care prin pilda vieții sale a fost un izvor nesecat de inspirație și energie în lupta neamului nostru pentru apărarea credinței și legii străbune.

I. D. SANDU

MIHAI EMINESCU, POESII. EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE
CONSTANTIN BOTEZ*)

Ediția de față este produsul unor discuții (mai lungi decât ar fi fost de nevoie) despre edițiile lui Eminescu. Discuțiile le-a scris (presumptios) d. Garabet Ibrăileanu, din 1927 încă. Se pot ceti în *Viața Românească*, n-rii 1 din 1927; 2 și 3 din 1928.

Dând unei *părerii* a lui T. Maiorescu rangul de mărturisire a poetului, d. G. I. credea că psihologia martorului și legile uitării n'au avut nici o valoare pentru T. Maiorescu; și că ce acesta a crezut a fost o voință bine chibzuită de Eminescu; și astfel a mai crezut că, dacă Eminescu se edita însuși, el ar fi schimbat multe versuri.

„Așa dar, — conchide d. G. I., — poeziile publicate de Eminescu însuși erau să fie *altfel*“.

Era să avem atunci *doi* Eminesți, unul vechiu și altul nou (revizuit).

Regretăm și noi că marele poet nu și-a putut realiza *intenția* sa. Dar — Eminescu cel vechiu ar fi dispărut? Tiparul vechiu din *Familia*, *Convorbiri*, *Almanach* etc. s'ar fi ascuns de ochii cercetătorilor? Nu! Varianta ar fi rămas; și ea ne-ar fi servit date bune privitoare la evoluția ideilor, sentimentelor, stilului, esteticei lui Eminescu.

L-avem, deci, numai pe Eminescu cel *vechiu*, cel tipărit; și variantele din manuscrite.

Să încetăm a crede că acest vechiu Eminescu ar fi fost corectat de junimiști, cărora Eminescu cel tânăr le învoise această operație: Junimiștii-i respectau opera prea mult decât să putem crede că ei l-au modificat. Iar Iosif Vulcan era om să modifice *el* pe Eminescu? Dar studenții din Viena, tipărindu-l în Almanachul „României June” ar fi îndrăznit să modifice vreo vorbă? Ar fi ridicul să se admită așa ceva. De aceea ridiculă-mi pare și tendința de a compromite tiparul vechiu, formele eminesciene vechi, pe care (cu greșeli de *tipar*) le-au reprodus unele ediții.

* * *

Dl. C. Botez a lucrat din indemnul dlui G. Ibrăileanu. Cum a lucrat, îl privește pe d-sa, nu pe d. G. I.

*) Editura „Cultura Națională”. Prețul 250 lei.

Cum a lucrat, reiesă aici numai dintr'o confruntare a textului Botez cu textul *Convorbirilor*.

În

Să te vezi pe tine *însăș*

d. B. are *însăș*.

De a *vârștii* ei căldură fragii sinului se coc

are la d. B. *vrâștii*.

Care cuvânt sună mai înlesnit, mai moale?

Ride doar' cu ochi'n lacrimi *speriată* de-o minune

a devenit la d. B. *spărietă*.

Cu ce este *spărietă* mai frumos decât convorbirista *speriată*?

Răzimat este un cuvânt cu multe feluri de pronunțări. *Convorbirile* au tipărit *răzimat*. Dl. B. modifică:

Iată craiul, socru mare, *rezemat* în jilț cu spată

Schimbări fonetice:

<i>Botez</i>	<i>Convorbiri</i>
sufe	sue
cetățuie	cetățue
izvorul	isvorul
mă'mbrac	mă'nbrac
însămi	însumi
cu'npățimire	cu'npățimire
lacrimile	lacrimelē
stânge	stinge
îmblând	umblând
împlu	Umplu
Printre	Pintre
vieața	viața
năzdrăvanul	năzdrăvanul
etc.	etc.

Cu ce s'a îmbunătățit *poesia*, *conținutul poetic* și chiar și eufonia eminesciană pe acolo pe unde d. B. a crezut că'n locul unei numeroase Junimi de Moldoveni poate pune niște sunete rostite cu gâtlej mai puțin românesc?!

Moldoveneasca Junime cruță moldovenismul. Deci ea tipări în *Convorbiri*:

Și de s'ar putē... (versul 51).

Tu ai vre... (v. 114).

Dar dacă-ar cădē (v. 121).

N'ai putē... (v. 122).

Desimea fenomenului este o dovadă că Eminescu l-a voit, atunci, în clipita în care scria *poesia* pentru tipar?, sau nu este? Cine să poată decide fără acel manuscris?!

* * *

Luceafărul (sau, cum a scris poetul, *Luceafărul*) este tratat de d. C. B. tot atât de voluntar; Să-l facă „*altfel*“, vorba dlui Garabet?

Luceafărul s'a publicat întâia oară în *Almanachulu* „României june“ din Viena (1883); apoi, după Almanach, în *Convorbiri*, nr-ul de 1 August 1883.

În Almanach se zice (p. 45):

Pe negre vițele-i de păr

În *Convorbiri* (p. 172) versul a devenit

Pe vițele-i negre de păr

Dl. C. B. are versul din *Convorbiri* (versul 117).

S'a rupt din locul *lin* de sus

din Almanach, retipărit chiar așa în *Convorbiri* (p. 173) — *Convorbirile-l* respectau, deci, pe poet, *da ori ba?* — a devenit la d. C. B.

S'a rupt din locul *lui* de sus

ca și în ediția mea (p. 164), unde am presupus că *lin* a fost o eroare de tipar.

Mai departe: La d. C. B. lipsește din text o strofă *frumoasă*. Almanachul o are în forma:

Ei numai doar' durează 'n vânt

Deșerte idealuri —

Când valuri află un mormânt

Răsar în urmă valuri;

În ediția mea se află la p. 169.

Pentru ce o va fi eliminat d. C. Botez, *falsificând* astfel pe Eminescu?

Mai există și al doilea *fals*.

Dl. C. B. are (p. 165):

Iar tu, Hyperion, rămâi

Ori unde ai apune...

Tu ești de forma cea de'ntăiu,

Ești vecinică minune.

Almanachul avuse (p. 55):

Iar tu, Hyperion, rămâi

Ori unde ai apune...

Cere-mi — cuvântul meu de'ntăiu,

Să-ți dau înțelepciune.

Vrei să dai glas acelei guri,

Ca dup'a ei cântare

Să se ia munții cu păduri

Și insulele 'n mare?

Vrei poate 'n faptă să arăți

Dreptate și tărie?

Ți-aș da pământul în bucăți

Să-l faci împărăție.

I-ți dau catarg lângă catarg
 Oștiri spre a străbate,
 Pământu 'n lung și marea 'n larg,
 Dar moartea nu se poate...

Și pentru cine vrei să mori? etc.

Convorbirile (p. 176) au respectat textul.

Eu l-am respectat (p. 169).

Pentru ce dl. B. (= d. G. I.) nu l-a respectat?

Pentru că ddlor știu anume ce-ar fi corectat Eminescu, dacă — el și-ar fi editat poeziile!

Deși ediția d-lui C. B. este bună, utilizabilă și în privințe care până acum n'au fost considerate (*Variantele!*), eu nu pot admite că ea este *unica* bună. Nu-i pot admite principiul că noi avem dreptul de-a îndrepta ce *poetul n'a îndreptat*, ce n'a apucat să 'ndrepteze.

Națiunea l-a cunoscut pe Eminescu așa cum l-au tipărit *Convorbirile*. *Altul* fel, pentru care pledează d. G. I. dela 1927 încoace, este felul dlui Ibrăileanu ori felul dlui Botez. Cu acelaș drept orice priceput își poate croi felul său de-a-l potrivi pe Eminescu cu vederile sale editoriale.

Ceea ce însă mie-mi pare greșit.

Deci eu susțin și mai departe: Eminescu trebuie păstrat în forma-i primă tipărită. Tipărindu-l pentru școale 'nalte, pentru erudiți, pentru amatori de erudiție, putem întrebuința și varianta, dacă — are preț poetic ori preț lingvistic.

* * *

S'ar putea, însă, ca la ediția dlui C. B. să revin și cu alt prilej, deși o revenire *serioasă* ar fi numai — altă ediție, având tot materialul primit de D-Sa, *minus* variantele ce n'au niciun preț și constituie numai o îngrămădire filologică.

G. BOGDAN-DUICA

V. VOICULESCU, DESTIN*)

Poetul V. Voiculescu are în urma lui o lungă carieră poetică. Încă dela *Pârgă* el se afirmase ca un energic răscolitor al comorii verbale populare și ca un temperament colțuros, dârz, neînfrănat. Un romanticism domolit de bunul simț românesc — atât de ignorat până acum și înlocuit printr'o artificială „politețe” — era caracteristica generală a unui poet care-și căuta definirea interioară. Harta poetului Voiculescu cuprindea: o dorință de a valorifica vocabularul popular foarte neglijat de toți poeții români — de cei

*) București, Cartea Românească, 1933.

mai mari — și o integrare a acestui vocabular într-o serie de alegorii vulcanice și surprinzătoare. În *Poeme cu îngeri*, V. Voiculescu adăoga acestor elemente o mai pronunțată tendință de a expresiona specificul românesc și de a scormoni caracteristicile misticismului românesc. Din toată această activitate, a lăsat câteva realizări, printre cari dacă n'ar rămâne decât *Pe decindea Dunării* și totuși V. Voiculescu ar fi un poet mare. Este în acea poezie un melancolic sentiment al pământului și al strămoșilor, o duioasă evocare a sentimentelor atavice, o discretă afirmare a legăturii indisolubile ce leagă pe om de rasa și de trecutul lui, exprimate mai ales în ultima strofă pe care nu mă pot reține de a nu o cita din memorie (cu toată teama de a o diforma):

— Foaie verde firul peliniții! ...
 Cântă cărașul cătinel
 Și cu el, treziți odată, cântă Sciții
 Ce-au trecut cândva prin stepă ca și el.

Noul volum al poetului V. Voiculescu mărturisește deplinătatea mijloacelor de expresie și coacerea deplină a unui mare talent. La ceace își propunea să realizeze, V. Voiculescu a ajuns cu prisosință. Poezia lui este astăzi, dintre câte se încearcă să se exprime românește și să exprime un suflet românesc, cea mai bine creată. Poezia lui V. Voiculescu este ca un costum țărănesc bogat și frumos împodobit, fără însă să fie pentru aceasta nici încărcat, nici împoțonot. Poezia lui V. Voiculescu, deși e romantică prin pitoresc și culoare, printr'un entuziasm care o animă în varietatea cuvintelor și în dinamica sentimentelor, nu e nici exagerată, nici grandilocventă. E ca o amefire ușoară și plăcută produsă de un vin bun, nu ca beția sgomotoasă și desgustătoare provocată de un vin falsificat și prost.

Destin încearcă să sintetizeze simțirea și graiul românesc în cea mai potrivită atitudine a lor: atitudinea lirică. Atât subiectul cât și tratarea poeziei lui Voiculescu pornește dela țarină și deia țaran și mai ales dela cunoașterea poeziei lui, căreia îi și dedică rânduri înțeleghătoare:

Voi ați găsit de copii în țărâna strămoșească
 A poeziei chivără de aur.
 O îngropase acolo fără să-și mai amintească,
 Norodul, marele faur. (p. 68).

Această chivără de aur o poartă chiar poetul nostru și putem privi rândurile de mai sus ca o confesiune de credință poetică. Majoritatea materialului său poetic e luat din realitatea rustică. Aproape toate poeziile din *Destin* au un sâmbure de afabulație în legătură cu ruralul. Dar mai ales se constată acest lucru în *Copilul pădurarului*, mare poem despărțit în tablouri caracteristice, și în *Ionică*, poem în care poetul schițează în linii largi viața unui copil de țaran cu o inteligență precoce, dar cu un destin scurt și repede întrerupt de moarte. Ruralul îi furnizează poetului tablouri și material și pentru credință. Câteva aspecte ale creștinismului sunt întrevăzute tot prin lumina

vie a pământului românesc. Și nu e vorba aci de o exagerată colorare locală a ortodoxiei așa cum a încercat Ion Pillat în *Biserica de altădată*, nici de o spurcată imixtiune a ortodoxiei cu toată sexualitatea refulată ca în *Călătoria din urmă* a lui Paul Sterian, care a făcut mai mult *pregătiri* pentru casa de nebuni decât pentru adevărata poezie. Este o firească viziune a credinței strămoșești, simplă dar adâncă, o firească integrare a bisericii ortodoxe în viața noastră țărănească. Așa este *Isus din copilărie*, *Florii* sau *Cheia de aur*, aceasta din urmă mai ales unde se vede în frumoase imagini importanța și esența rugăciunii în sufletul copilului de țăran:

Rugăciunea era cheia de aur cu care
 Intorceam ornicul sufletului meu
 Și-l potriveam să meargă după Dumnezeu,
 Seara, dimineața și la tot pasul,
 Cum își îndrepta tata după soare ceasul. (p. 77).

Este în toată poezia lui V. Voiculescu o necesară împletire între credință și viața cotidiană, între muncile țăărănești și ocupația poetică, între fantezie și realitatea rurală. Zănele sunt fete cari duc pânza la ghilit, iar smeul este moșneagul ghiduș care nu s'a săturat de viață și tot ar mai supăra nevestele prin sat, dacă nu l-ar ține smeoaica, în bordei, legat:

Căci ar mânca, așa bătrân cum este,
 Hapsânul, toate fetele din sat. (p. 55).

E poate singurul aspect umoristic — și acesta așezat — al acestei poezii, care foarte rar e gravă, dar totdeauna e senină, e clocotitoare dar nu dă în foc ca fiertura nepăzită, e plină de ritmul fierbinte al vieții, dar e armonioasă și elegantă în proporții. Și e mai ales îndrăzneată. În vocabular, în imagini și în alegorii.

Ca vocabular V. Voiculescu întrebuițează numai cuvinte românești și de preferință rurale. Poezia lui e plină de termeni țăărănești și de aceea m'am mirat găsind cuvântul *analoage*, cu totul deplasat, într'un vers (Plutesc *analoage* și alături pe apă, pag. 92). Neologisme nu există în aceste versuri, nici termeni tehnici, nici termeni abstracți, cu cari caută să ne sperie de la o vreme încoace câțiva poeți cari au înțeles pe dos poezia lui Ion Barbu. Uneori poezia lui V. Voiculescu prezintă chiar dificultăți și ar necesita un glosar pentru a fi lămurite cuvinte cu totul noi, scoase la suprafață din graiul popular, ca: *slemnite* (p. 5), *vâlnic* (p. 12), *chirpici* (p. 46), *glojdăe* (p. 55), *scumpie* (p. 56), *crosnie* (p. 60), *jiliste* (pp. 61 și 86), *chiojduri* (p. 82), *sterlici* (p. 85), *redie* (p. 86), *gomână* (p. 93), *mursicată* (p. 94) și altele încă, pe cari le-am sărit. De altfel, termenii sunt aspri și vii, plesnind de o viață specială, adăogând un farmec bizar colcăitului de pasiune din această poezie. Totdeauna V. Voiculescu știe să aleagă termenul cel mai adecvat pentru a exprima viața, după cum un pictor alege cea mai potrivită culoare pentru nuanțarea unei carnații.

Gândirea lui V. Voiculescu e alegorică. Pentru el poetul este un surugi care strunește cuvintele ca pe cai:

M'am băgat surugiu la cuvinte:
 Le momesc cu văpăi, le hrănesc cu jărat,ic,
 Le strunesc în ham de gând, când lin, când sălbatic,
 Le 'ncing cu harapnicul dorului și mână 'nainte!

Ca să nu sboare la cer ca puricii din basm, pripite,
 Mă plec la fiecare, migălos faur,
 Și 'ncalț agerile versuri la copite
 Cu potcoavele rimelor de aur. (p. 16).

Altădată însă el e păstor care-și poartă poezia ca pe-o oaie, o îngrijește și versul plăpând îl duce în glugă sau

...strofa ruptă, până să se 'ncege,
 O duc pe umeri singur, fără slugă,
 Cum duc ciobanii oile betege (p. 36).

Tot poetul e un pescuitor de gânduri (p. 18). Și așa mai departe, *coiful de aur* e poezia populară pe care și-a pus-o de mic, pe cap, poetul, rugăciunea e cheia de aur a sufletului, etc. În comparații dezvoltate sau alegorii poetul revărsă o fantezie bogată, când aceasta nu s'a cristalizat într'o imagine scurtă, pregnantă, plină de parfum ca *neagra miere a somnului etern* (p. 7), sau:

Ieșiau pe brânci din iarnă cătunele buhave
 Și își scoteau la soare căciulele de fum (p. 37).

Pentru asta am putea cita ampla dezvoltare a compozițiilor din enumerarea vânturilor:

Cunoșteam toate fețele vântului.
 Vântul iernei era alb și des ca un fuior,
 Vântul toamnei galben și tușea ușor,
 Vântul verei când albastru, când volburos ca focul;
 Dar cel mai drag, vântul de primăvară,
 Era un vânt verde, vânt sprinten, cu el îmi făceam jocul
 Mă chema șuerând să ne luăm la trântă afară;
 Când ostenia se culca pe-o cracă 'nflorită
 Suflând dulce și ușor ca surioara mezină-adormită
 (p. 72).

La toate aceste elemente: folosire a materialului autohton, credință, legendă și folclor, superstiție, apoi vocabular rural, eliminarea cuvintelor culte și a termenilor abstracti, alegorie, fantezie bogată și imagini noi, se adaugă talentul de pastelist. V. Voiculescu e un pictor. Și adesea și un sculptor. Calcă în urma deschisă de V. Alecsandri și continuată de G. Coșbuc și de Șt. O. Iosif, dar o împăspătează adăogând la pasiunea de natură și la descrierea ei, bogăția imaginilor. Pentru Voiculescu natura nu mai e pretext de simplă descriere, ci bogat izvor de comparații și mai ales prilej de integrare sufletească a sentimentului natal. Poetul se simte exponent al pământului în care s'a născut și face simțit acest fapt în pastel. *II face simțit*, nu-l *teoretizează*, așa cum păcătuiau semănătoriștii. Iată cum se degajă din această strofă sentimentul comuniunii cu pământul, misterul luptei seculare dintre pământ și țaran:

S'a abătut pe șesuri un stol greoi de pluguri
 Ce sfășiară câmpul în lung și 'n lat, lihnite,
 Iar peste carnea vie trecură tăvăluguri,
 Și chiaguri mari de humă se mărunțiau, strivite
 (*Peisaj*, pag. 42).

E un tablou, o pictură. După cum *Bacantă dansând* (p. 12) e o sculptură. Ușorul element senzual degajat din comparația delicată a sexului femeiesc cu o porumbiță neagră, e plasat pe descrierea dinamică a mișcării și nu s'ar putea prinde mai bine în bronz dansul, decât a fost prins în această poezie:

Incepe să culegă văzduhul cu piciorul.
 Lumina între pulpe, deschide ochii vii:
 În alba colivie a coapselor mlădii
 O neagră porumbiță se sbate să-și ia sborul.

Dar fluturele mâinii un vâlnic a desprins
 Ce-și desfășoară norul pe sâni dimpotrivă
 Și'n luminișul tainic, sub pânțele aprins,
 Unde tânjește-ascunsă mult galeșa captivă.

Nu-i dans apoi, ci spumă de vâl năuc. Și cum
 O 'nvoburează pânza de horbotă-argintie,
 Bacanta rătăcită e-o dulce vijelie
 De linii fulgerate printr'un vârtej de fum.

Plin de variație, multicolor în pictură și vibrant în creațiile sculpturale, debordant de vânjoșenie verbală și de o rară fantezie strânsă în ghiocuri de imagini sau în largile steaguri ale alegoriilor, *Destin* cuprinde în armonii pline, carnoase, autohtone, o experiență rurală, o experiență românească și închide în câteva zeci de poezii un suflu de viață sănătoasă, de mistică etnică. Pentru aceasta *Destin*, întrunind o formă superioară și un fond superior, constituie și culmea talentului lui V. Voiculescu și unul dintre cele mai de seamă volume de poezie românească de după război.

OCTAV ȘULUȚIU

CRONICA SOCIOLOGICĂ

N. N. MATHEESCU, STUDII DE SOCIOLOGIE*)

Suntem împotriva recenziilor de complezență. Ele n'au nici un rost în cultură: induc în eroare publicul și ne lipsesc de orice îndrumare critică. Deaceia când scriem despre o carte înțelegem să ne facem pe deplin datoria. Preferăm mai multă asprime împreună cu folos, decât o indulgență pur și simplu vătămătoare. Culturile nu se construiesc pe îngăduințe, ci pe selecționarea obiectivă a valorilor. Cartea d-lui N. N. Matheescu: „Studii de Sociologie” are multe neajunsuri; cititorii streini de sociologie trebuiesc preveniți, cei-

*) București, 1933. „Cugetarea”, 107 pg.

laltă se apără prin pregătirea lor proprie. Nădărdim să fim de folos și d-lui Matheescu personal: observațiile noastre critice îi vor putea sluji de îndreptar pentru lucrările viitoare.

Cea dintâi greșală pe care o face dl Matheescu este că nu distinge îndeajuns noțiunile. De aceea alunecă adeseori în confuzii grave. „Știința socială — scrie d-sa — este tot atât de veche cât și omnia. De când s'au constituit primele agregate sociale, oamenii au căutat să-și lămurească misterul vieții lor comune. Edictarea de reguli morale, juridice și economice, orânduirea de așezăminte politice, reglementarea relațiilor sexuale, statuarea unui regim de proprietate și — atunci, în vechime — pe deasupra tuturor acestora, preocuparea constantă și intensă de a atribui Marilor Divinități, prezența și omni-existența celor văzute și nevăzute, mai mult nevăzute decât văzute, travaliul acesta de zi la zi, a însemnat și însemnează o realizare practică, a ceea ce Sociologia — statică sau dinamică — va formula ulterior ca principii sau teorii” (p. 5). Dl Matheescu confundă știința cu obiectul ei de cercetare. Realizările sociale „practice” (orânduiri, așezăminte, legiuri etc.) sunt chiar obiectul științelor sociale. După raționamentul d-lui Matheescu fizica și chimia există de când s'au format lumile, mai înainte cu mult de om, fără de care totuși știința nu ființează. Știința socială ca atare apare cu mult mai târziu chiar decât celelalte științe. Omul se îndreaptă mai întâi spre lumea înconjurătoare, apoi spre lumea sa proprie. Mai înainte de sociologie a fost psihologia, mai înainte de aceasta: cosmologia.

Pe aceeași linie de confuzie își clădește dl Matheescu și doctrina proprie. „Fapt pe care vom avea a-l demonstra în tot lungul expunerii noastre, este constatarea că societatea în genere este o realitate spirituală colectivă, o permanentă stare de mulțime, exterioară indivizilor și reeșind din similitudinea lor, din instinctele vieții lor materiale: cel al nutriției și al înmulțirii și nu din diferențierea lor, din eticul lor subiectiv” (p. 9). Societatea este pe de o parte „realitate spirituală colectivă” derivată însă din „instinctele vieții materiale”, pe de altă parte o „stare de mulțime” socotită „exterioară indivizilor” provenită însă din „similitudinea lor”. Dl Matheescu n'are nici simțul contradicției de aceea amestecă planurile și nu observă antinomiile. Dacă societatea reiese din „instinctele vieții materiale” nu poate fi „realitate spirituală”; dacă societatea nu este decât o „stare de mulțime” nu poate fi „exterioară indivizilor”, pentru că starea de mulțime nu este o realitate de sine stătătoare, ea este starea de mulțime a *cuiva*, așa dar a indivizilor (fiind vorba de „mulțime”). Mai ales că „similitudinea” nu crează nimic în afară de cei cari se aseamănă, raportul de asemănare e mental, nu existențial. Să înfățișăm un alt exemplu: „Prin fenomenul social se înțelege societatea în ansamblul ei, în actualitate și în devenire, cu fracțiunile sale: faptul social și instituția socială, prin faptul social înțelegându-se starea de mulțime. — Propriu zis fenomenul social este manifestarea colectivității” (p. 15). La început, fenomenul social este egal cu societatea în ansamblul ei; la sfârșit, fenomenul social este numai *manifestarea* colectivității (rămâne deci să se determine ce este colectivitatea). Alt exemplu: „Faptul social sau starea de mul-

time, reprezintă societatea în devenire, instituția socială reprezintă societatea în actualitate. A stabili relații de cauzalitate între fapte sociale și instituții sociale și invers, iată ținta de căpetenie a tuturor studiilor sociale" (p. 17). Fapt se numește în știință tot ceea ce se întâmplă (Goblat), fapt social este tot ceea ce se întâmplă în societate, deci și instituția socială este un *fapt* social, nu numai starea de mulțime (care de altfel e mai mult psihologică decât socială); faptul este o categorie formală care se aplică la tot ceea ce există. Pe de altă parte *starea* de mulțime nu poate „reprezenta” *devenirea*, iar instituția nu este neapărat statică dacă reprezintă „actualitatea”. „Starea” indică un fel de a fi, o situație, nu o mișcare, se opune prin urmare conceptului de devenire. Actualitatea, tocmai dimpotrivă, este o categorie istorică. Și schimbarea poate fi actuală. Așa dar: starea de mulțime nu poate reprezenta devenirea, iar instituția socială dacă reprezintă actualitatea nu se opune de loc schimbării (instituțiile sociale înseși sunt cuprinse în devenire). Alt exemplu: „Starea de mulțime este o realitate spirituală sui generis, care își are rădăcina în realitatea covârșitoare a vieții fiziologice. Aparent, starea de mulțime e independentă, realitate proprie; dar cercetată atent, e un simplu derivat, o exponentă a altei realități, cum am mai afirmat a realității fiziologice” (p. 19). În prima propoziție se afirmă caracterul de realitate sui generis al stării de mulțime, pentru că în a doua să se nege; — în prima e realitate spirituală, în a doua realitate fiziologică. Alt exemplu: „Viața colectivă a indivizilor se manifestă ...sub două aspecte: sub unul dinamic, mișcător, de neîncetată transformare și sub altul static, concret, de cristalizare sub forme și norme anumite” (p. 55). Conceptul de concret nu se opune celui de dinamic, ci celui de abstract; după dl Matheescu aspectul dinamic, mișcător nu e concret, deci nici nu e real, pentru că realitatea este cu necesitate, concretă. Dl Matheescu nu distinge complet nici aspectul dinamic de cel static. „Analizând cum s’au născut, formele și fazele prin care au trecut instituțiile sociale primare: familia, proprietatea și statul”... dl Matheescu conchide: „întreprimdem deci o lucrare de statică socială, sub care se înțelege acea parte din sociologie, care se ocupă cu viața socială *în realizare*” (p. 58). Nașterea, fazele de trecere, procesul de realizare indică tocmai devenirea, dinamismul, — cum pot fi atunci obiectul *staticii* sociale? Ar urma oricum, că dinamiceii sociale îi revin aspectele statice — dar atunci ce semnificație mai au termenii? — Sau: „Ceea ce vrem însă să subliniem este afirmația noastră de atâtea ori repetată în cursul acestui studiu, că la baza vieții sociale în genere se află substratul materialist și anume nevoile fiziologice ale oamenilor — procesul mare al reproducției speciei și al producției economice, socialmente vorbind” (p. 69). Acest „socialmente vorbind” îl situează pe dl Matheescu de-a-dreptul într’un cerc vicios. La baza vieții sociale stau nevoile fiziologice, nevoi pe cari omul le împarte cu toate viețuitoarele; nevoia de hrană și de reproducție nu aparțin numai omului, totuși nu toate viețuitoarele sunt sociale. Expresia „socialmente vorbind” înseamnă că nevoile fiziologice umane au un aspect social și numai în chipul acesta pot sta la baza societății. Aspectul social nu aparține stării fiziologice, el e adăugat. Societatea are la

bază tot un fenomen social, prin urmare rămâne neexplicat tocmai ce era de explicat: socialul. Pentru că nu instinctele biologice socializează omul, ci societatea socializează instinctele biologice ale omului. — Încă un exemplu: după ce găsește că „viața materială a indivizilor și a societății dictează vieții psihice” (p. 92) sau „activitatea morală și mentală a oamenilor este un *reflex* și un *derivat* al colectivităților materialiste”, dl Matheescu afirmă: „sintetizând această expunere ... asupra pragmatismului și sindicalismului, ni se pare nouă că această școală de filosofie acționistă a pregătit sufletește, elementele de inițiativă în acțiunea socială a evului modern și a epocii noastre contemporane, în special” (p. 102). Prin urmare o școală de filosofie înrăurește viața socială contemporană, raportul dintre infrastructură și suprastructură este răsturnat, teoria dela început călcată flagrant în picioare. Un ultim exemplu: „Numai determinând nevoile fizice ale indivizilor se poate vedea că acestea sunt comune, identice și repetitorii la fiecare individ în parte ca și la toți indivizii împreună. Studiindu-se acestea se studiază ceea ce indivizii au comun între ei, similitudinea socială este perfect stabilită; datele de cercetare ale științei sociale de asemenea” (p. 106). Dl Matheescu confundă socialul cu similitudinea. Problema fundamentală a sociologiei nu e să găsească prin ce se aseamănă oamenii între ei, ci ce-i face să trăiască laolaltă. O grămadă de pietre sau o colecție de cărăbuși nu constituiesc o societate cu toate că vom găsi și aici foarte multe elemente „comune, identice și repetitorii”.

În afară de confuziile arătate, purcese uneori dintr'o greșită întrebuintare a termenilor, alții dintr'o insuficientă pătrundere a lucrurilor, dl Matheescu e împins pe temeiul acelorași greșeli la exagerări uimitoare de doctrină. „Trecerea dela similitudine psihică la diferențiere, e opera neîndoioasă a travaliului social. Pentru că la obârșie, individualitățile erau anihilate de spiritul colectiv absorbant. Totuși oamenii erau la fel: fizic, mental și emoțional” (p. 18). Dl Matheescu exagerează până la caricaturizare teoria lui Durkheim despre solidaritatea mecanică a societăților primitive. Se înțelege că nu poate fi vorba decât de o asemănare funcțională (fiecare individ îndeplinește aceleași funcțiuni sociale ca și ceilalți), în nici un caz de o asemănare *fizică*. Sau: „Încercarea noastră de generalizare și interpretare sociologică a fenomenului social realizează o sinteză între teoriile sexualiste și cele ale materialismului istoric. Ni se pare că e singura metodă pe care o poate utiliza sociologia — ca știință pozitivă — în descrierea, clasarea și interpretarea sensului fenomenelor sociale” (p. 107). Teoria nu se confundă cu metoda, una e mijloc, cealaltă rezultat, — încât „sociologia ca știință pozitivă” nu-și poate face dintr'o teorie sau din îmbinarea mai multora „singura metodă”, ar însemna să se clădească pe o prejudecată. Mai ales în *descrierea* fenomenelor sociale nu vedem posibilitatea aplicării „metodei sexualiste și materialiste” — ea nu poate fi întrebuintată decât în *interpretarea* fenomenului social și numai dacă realitatea însăși o reclamă. Dl Matheescu impune realității prin „sociologia pozitivă” pe care o preconizează să se conformeze teoriilor adoptate de d-sa; dacă totuși realitatea ne va desvălui alte aspecte mai prudent e să trecem peste ele pentru că riscăm să nu mai facem „so-

ciologi> pozitivă". „Singura” metodă pe care o poate utiliza sociologia sunt „două”: sexualismul și materialismul istoric, contopite (nu vedem cum) într’o „explicare unitară”. (Nu vedem cum, pentru că sexualismul explică viața socială prin instinctul sexual și voluptatea legată de el: libido, o explicație deci bio-psihologică; pe când materialismul istoric explică viața socială prin structura economică prin care se înțelege în primul rând tehnica și raportul dintre factorii de producție, o explicație deci sociologică).

Un alt cusur al cărții d-lui Matheescu îl constituie lipsa de informație precisă. D-sa citează foarte des după alții, rezumă după rezumate. Diformările sunt de neînțeles. Alteori diformează d-sa direct. Dăm câteva exemple pentru fiecare. „După Gumpłowicz redăm o frază caracteristică a acestei teorii a lui Lilienfeld” (p. 23); „redăm caracterele sociologiei formaliste a lui Simmel după dl Petre Andrei” (p. 40); „acestea sunt fazele de evaluare ale societății, după Morgan, așa cum ni le rezumă Engels” (p. 49); „Robertson Smith ... ale căruia păreri ... le redăm după Freud” (p. 52); „după ... Fr. Engels ... vom expune și noi teoriile lui Bachoffen, Mac Lenan și Morgan” (p. 64); etc. Dl Matheescu nu citește nemțește, o lipsă greu de acoperit mai ales pentru cine vrea să scrie cărți teoretice. Dl Matheescu diformează și ceea ce se pare că a citit personal. Rezumă și interpretează greșit pe Tarde (p. 29 și 30), înțelege greșit ce a scris profesorul Andrei despre relaționism. „Această școală afirmă ideea că societatea este un tot funcțional” ..., „această școală psihologică” ... „prin complexe înțelege raporturi între masse, grupe și colective abstracte” (p. 41). Nu putem atribui d-lui Prof. Andrei părerile acestea pentru că am avut și noi lucrările d-sale în mână și știm că e unul dintre cei mai serioși cunoscători ai sociologiei germane. Relaționismul nu este o „școală psihologică” și nici nu conține societatea ca un „tot funcțional” pentru că e împotriva oricărui integralism; iar complexe nu sunt „raporturi între” —, ci chiar massele, grupele și colectivitățile abstracte (diviziuni ale celor dintâi). Faptul că nu i-a citit și nu i-a înțeles nu-l oprește pe dl Matheescu să scrie: „Noi credem însă că explicațiile date de Simmel, de teoria relației ca și de Weber sunt insuficiente pentru sociologie întrucât caracterul lor este strict psihologic și nu se încadrează în metoda sociologică autonomă” (p. 42). Teoria formelor sociale (Simmel), a relațiilor sociale (von Wiese) și sociologia comprehensivă (verstehende Soziologie; Max Weber) sunt după dl Matheescu „strict psihologice”. Nu există mai mare îndrăzneală în afirmații decât a ignorantului. (Trebuie s’o spunem cu toată părerea de rău). Iată încă o dovadă: „ciudata operă de aritmeticism social a lui Sombart ni se pare cu totul alături de preocuparea științifică a sociologului. Nu e numai o opinie de diletant (sic), ci pare direct opinia unui puțin cunoscător al realității sociale” ... (p. 40). Omul care scrie despre societate că este „o realitate sui generis proprie” (p. 8) caracterizează de „diletant” și „puțin cunoscător al realității sociale” pe unul dintre cei mai de seamă economiști și sociologi ai lumii. N. N. Matheescu (!?) privește cu milă și dispreț la un oarecare Werner Sombart. Suntem pe deplin edificați.

Totuș cartea aceasta dovedește și câteva însușiri din partea au-

torului: o mare dragoste pentru fapte și multă stăruință ca să se lămurească. Din păcate dl Matheescu nu este un cap teoretic, l-am sfătuit deci să se lase de problemele sociologice generale, să se restrângă la cercetarea de fapte, poate că va izbuti să facă mai multă ispravă. De aceea credem că dl Prof. Ralea, unul dintre puținii noștri sociologi cari merită acest nume, nu i-a făcut nici un serviciu d-lui Matheescu prefățându-i cartea, în loc să-l îndemne să renunțe la ea sau s'o refacă din temelii.

TRAIAN HERSENI

CRONICA EXTERNĂ

IMPERIALISMUL ITALIEI

SUPRAPOPULARE — SĂRĂCIE — EXPANSIUNE

„In prezent, problema populației din Italia este, în multe privințe, mai urgentă decât în oricare altă țară din Europa. Este o problemă capabilă să provoace, aproape sigur, evenimente fatale, în apropiatul viitor, dacă nu i se va găsi o soluție rațională”. Iată verdictul obiectiv, pronunțat de un observator desinteresat, care este savantul geopolitician, *Waren S. Thompson*, profesor la Universitatea Miami din California.¹⁾

Graiul răspicat al cifrelor statistice explică acuitatea *problemei suprapopulării*, pe care trebuie să o rezolve Italia contimporană. După ultimele date, populația Italiei se ridică la peste 42 milioane de locuitori. Ceeace dă, în medie, un spor anual de $\frac{1}{2}$ de milion. Restricțiunile de imigrare de după război au isbit crunt Italia. *Italianii sunt astăzi aproape excluși din Statele Unite*. Pentru a înțelege gravitatea acestei restrângeri ajunge să cităm că, în perioada 1902—1913, s'au stabilit vre-o 80.000 de Italieni, anual, în marea republică americană. Numărul total al Italienilor americani era 1,610.000, încă în 1920. Pe scurt, 25% din sporul natural al populației italiene imigra în Statele Unite, înainte de războiul mondial. Încă în 1928, imigrația italiană scăzuse la mai puțin de 1000. Astăzi, ea este aproape inexistentă. Tot așa s'a redus și imigrarea Italienilor în țările învecinate.

Țările Americii de Sud sunt singurele, care mai primesc Italieni, ca și alte popoare emigrante de altfel. Însă, această soluție are puține șanse de succes, și anume, în primul rând din cauza crizei agricole din America de Sud, iar în locul al doilea din cauza lipsei de capitaluri, atât la emigranții săraci, cât și la țările, care îi primesc, dar care sunt secătuite și ele de criză. Totuși, vre-o 80.000 de Italieni au emigrat, anual, în America de Sud. Dintre aceștia însă, numai cam jumătate s'au stabilit permanent, în țările de imigrare. *In orice caz, America Latină nu poate absorbi mai mult de $\frac{1}{3}$ din sporul natural al populației italiene.*

Iar guvernul Italiei depune eforturi intense pentru a asigura continua creștere a poporului italian. Aceasta constituie preocuparea centrală a lui Mussolini. Impozitul asupra celibatarilor a fost

1) W. S. Thompson, *Danger Spots in World Population*. New-York, 1929, p. 212.

sporit. Funcționarii de Stat necăsătoriți vor fi licențiați din serviciu, dacă nu se însoară repede. Nici o nouă numire, în vre-o funcțiune de Stat, nu se va mai face, fără prezentarea certificatului de căsătorie. Rezultatele palpabile ale acestor măsuri se ilustrează prin faptul recent că, într'o singură zi, s'au celebrat 60.000 cununii. Mussolini a dăruit, fiecărei perechi, câte un leagăn și un trusou de copil, ca un simbol al fecundității, pe care o așteaptă dela ele. *In rezumat, populația Italiei va continua să se sporească, de-acum înainte, într'un ritm accelerat.*

Problema suprapopulării Italiei se complică enorm atunci când considerăm *limitarea spațiului și sărăcia resurselor ei naturale*. Italia este o țară mică și săracă. *Possibilitățile ei agricole sunt foarte restrânse*, cu toată intensificarea agriculturii. Căderea ploilor, în cea mai mare parte a țării, se produce numai toamna și iarna. Astfel de ploi limitează esențial calitatea recoltelor și beneficiile produsului. Și dacă mai adăogăm munca manuală extrem de grea, cerută de un sol cu deosebire ingrât: sărac și pietros în mare parte, malaric în multe regiuni (din pricina irigațiunii slabe), secăt de ape în alte ținuturi (urmare a procedului anarhic de defrișare a regiunilor deluroase și muntoase), — vom înțelege câte greutateți pune, pentru această admirabilă țară, problema cea mai acută a zilei: creșterea populației.

Nici „bătălia grâului”, nici secătuirea mlaștinelor, nici dezvoltarea irigațiunilor nu vor putea transforma Italia într'o autorhie agricolă. Eforturile gigantice, în această direcție, sunt admirabile. Dar, ele nu pot rezolva problema.

Din nenorocire, resursele industriale ale Italiei sunt și ele extrem de limitate. Italia este chiar mai săracă în materiile esențiale, reclamate de a industrie modernă, decât în resurse agricole. *Toate rezervele de cărbune ale Italiei sunt mai mici decât cărbunele exploatat, într'un singur an bun, în Statele Unite.* Este adevărat că Italia posedă, în schimb, o considerabilă putere hidraulică în provinciile nordice și în Apenini. S'a calculat că aproximativ 5 milioane de cai putere s'ar putea exploata, în viitor. Astăzi, abia s'au realizat 2 milioane. Orașele industriale ale Nordului, *Milano și Torino*, își datoresc cea mai mare parte a prosperității lor tocmai puterii hidraulice. Inșă chiar și plenitudinea celor 5 milioane de cai putere este, în ultima analiză, insuficientă pentru o mare dezvoltare industrială. Pe lângă lipsa combustibilului, resursele de fier ale Italiei sunt mici și foarte costisitor de exploatat. Din toate aceste motive, Italia are puține șanse de a-și dezvolta o industrie metalurgică, în stil mare. Sărăcia Italiei în minereurile de bază poate fi ilustrată cu o comparație a lucrătorilor angajați în minele Italiei și în câteva alte țări din Europa. În 1926, erau abia 49.630 persoane angajate în minele italiene. În timp ce în Germania erau 780.000, iar în Anglia 1.140.000. În textile, poziția Italiei este mai favorabilă decât în metalurgie. Italia exportă o cantitate considerabilă de mătase, pentru că producțiunea mătăsii este o industrie, la care se utilizează, într'o mare măsură, munca manuală.

Aceasta inșă nu schimbă datele fundamentale ale problemei, agravată, în ceasul de față, și de criza mondială a cărei consecință de

pretutindeni e enormul șomaj industrial — și lucrările publice, numeroase și splendide, e adevărat, rămân simple paliative.

Pare, deci, că Italia nu are nici resursele agricole, nici cele industriale, necesare actualei creșteri a populației, pentru o perioadă mai lungă decât câțiva ani. *Dacă Italianii vor trebui să rămână în țara lor, atunci presiunea populației va deveni, în scurt timp, intolerabilă și atunci trebuie să prevedem o explozie.* Concluzia americanului Thompson este că „nu se poate aștepta dela un popor inteligent să nu aleagă războiul, când acasă este foame și când este cel puțin o șansă că, prin război, se va obține o expansiune a resurselor naționale”.

*

Iată elementele implacabile ale situațiunii geopolitice, în care se sbate națiunea italiană. *Intreaga politică externă a Italiei este colorată de un singur imperativ categoric: expansiunea.* Acțiunea diplomației italiene este dominată de acest comandament geopolitic. Italia are o națiune tânără și robustă, deși originile naționalismului italian sunt vechi. Lupta pentru libertate și unitate se confundă cu însăși istoria diplomatică italiană, care a produs trei figuri mari: pe Machiavelli, Cavour și Mussolini.

Machiavelli este una dintre cele mai discutate figuri ale istoriei. Mulți îl hulesc. Alții îl reabilitează. Lăsând la o parte controversa istorică, trebuie să reținem un singur element: *Machiavelli a fost întemeietorul diplomației italiene, care a luptat pentru unitate.* În plină Renaștere și într-o Italie fărămîțată, un tânăr de 25 de ani intră în serviciul diplomatic al Republicei Florentine și timp de două decenii domină afacerile Florenței și conduce pe gonfalonierul (prezidentul pe viață) Soderini. Abia când patronul său francofil este răsturnat de familia Medici, cu ajutorul Spaniolilor, Machiavelli se retrage în liniștea meditativă a unui exil forțat și își scrie operele sale nemuritoare. Idealul lui de „principe”, nescrupulos și abil, a fost Cezare Borgia, pe care l-a cunoscut și l-a studiat într-una din numeroasele sale ambasade. În Cezare Borgia, Machiavelli vedea instrumentul pentru unificarea Italiei. În timpul acela, adică la începutul secolului al XVI-lea, Italia, pulverizată în state mărunte, abia a scăpat de cucerirea Turcilor, prin moartea Sultanului Mohamed. Iar, Francezii și Spaniolii străbăteau Italia, cu jaf și părjol. Atunci, Machiavelli a lansat ideia creațiunii unei armate naționale, care să libereze Italia și să o facă o țară mare, puternică și unitară. Ideile semănate de Machiavelli au încolțit abea în Cavour și au atins apogeul în Mussolini.

Cavour, secondat de doctrinarul Mazzini și de eroicul Garibaldi, a fost înfăptuitorul diplomatic al unității italiene. Sardinia a fost nucleul noului Regat. Însă, unitatea Italiei trebuia plătită. Alianța cu Franța lui Napoleon III, care a dus la victoria dela Magenta și Solferino din 1853, prin care Austriicii au fost alungați din Italia, a costat două provincii: Nisa și Savoia. Această cesiune s'a numit „politica bacșișului” („la politique du pourboire”). Ea a înfipt un ghimpe în memoria Italianilor, din care a germinat rancuna anti-franceză. *Încă de pe atunci, Italia renăscută și-a dat seama că problema populației se agravează și că se impune căutarea unor de-*

buseuri coloniale. Aspirațiile italiene se îndreptau spre Tunisia. La 1880, Franța își proclamă protectoratul în Tunisia, provocând furia Italiei. Un an mai târziu, Italia, jignită, intră în Tripla Alianță, alături de Germania și Austria. Însă, noua alianță era laxă. Italia își revendica teritoriile italiene din Austria. Pe la începutul secolului XX chiar, Tripla Alianță se clătina, pentru că Italia cocheta cu Antanta Cordială împotriva puterilor germanice. Atunci a rostit cancelarul *Bethmann-Holweg*, în Reichstag, celebrul discurs al „*turului de vals*”: după cum un soț nu e permis să fie gelos, când nevastă-sa dansează un tur de vals cu un alt bărbat, tot așa nici Germania nu trebuie să se alarmeze dacă Italia cochetează cu Franța. Însă, Cancelarul a greșit. Turul de vals s'a terminat cu un adulter. În războiul mondial, Italia a torpilat Tripla Alianță, s'a atașat Antantei Cordiale și a mutat frontiera ei până la Brenero. Totuși nici această cucerire n'a soluționat problema suprapopulării. Europa geme de oameni.

Singur numai coloniile pot rezolva chestiunea populației. Acțiunea Italiei s'a îndreptat, deci, spre colonii. În primul rând, *politica de expansiune s'a îndreptat împotriva Abisiniei*. Această aventură s'a înecat în înfrângerea dela *Adawa* din 1896, în care Italienii au pierdut 3000 de morți și 4000 de prizonieri. Cu toate acestea, la 1911 *politica de expansiune ia un nou avânt, prin cucerirea Tripolitaniei din mâinile Turcilor*. La conferința de pace din 1919, Italia însă a suferit o nouă înfrângere. Diplomația italiană n'a știut să se impună, cu energie și abilitate, la împărțirea coloniilor germane. Italia n'a obținut nici un mandat dela Liga Națiunilor. Responsabilitatea a fost aruncată asupra Franței. Antagonismul franco-italian câștigă acum proporții crescânde. Prestigiul Italiei era în agonie. Atunci se ridică omul nou, *Ducele*, pentru a reinvia tradițiile lui *Machiavelli* și *Cavour*.

Mussolini, care a cucerit puterea la 28 Octomvrie 1922, a fixat o politică imperialistă de expansiune, pe care a desfășurat-o, cu mijloace variate, însă cu un țel unitar, până în al XII-lea an al Revoluției Fasciste, adecă până în ziua de azi. Ca orice Dictator, *Mussolini* a inaugurat o *politică de prestigiu*: afirmarea Italiei ca o Mare Putere decisivă în concertul internațional. Iar, obiectiv central și fix al acestei politici este *expansiunea imperialistă*. Metodele diplomației mussoliniene sunt oscilatoare, oportuniste și variate. Numai scopul este unitar și invariabil. În *chestiunea revizionismului*, *Mussolini* susține revendicările popoarelor învinse, pentru că speră să obțină, la o revizuire a tratatelor, lărgirea imperiului colonial al Italiei. Totuși, Italia n'ar ceda nici un petec de pământ din teritoriile cucerite, prin tratatele de pace. În *chestiunea dezarmării*, *Mussolini* evoluiază deasemenea neîncetat. În trecutul nu tocmai îndepărtat, el și-a schimbat des atitudinea. Odată, la Florența, a rostit discursul de gloriificare a tunului. Puțin mai târziu, la Neapole, a declarat că Italia este gata să dezarmeze integral, păstrând numai o armată de poliție de 10.000 oameni. Pe urmă, a prezentat conferinței de dezarmare, un proiect radical. În fine, acum câteva zile, a lansat bomba de torpilare a conferinței, prin anunțarea retragerii delegatului italian, care a provocat demisia prezidentului *Henderson*. În *chestiu-*

nea pacifismului, Mussolini a elaborat Pactul celor Patru, prin care urmărește instituirea unui Directorat European al Marilor Puteri, după modelul Sfintei Alianțe. În schimb, încearcă să submineze și să distrugă Liga Națiunilor.

Față de Marile Puteri, diplomația fascistă variază deasemenea. Cert este antagonismul implacabil *franco-italian*, totuși, când imperialismul german devine prea amenințător, se produc dese destinderi între Roma și Paris. Raporturile cu *Germania* sunt, în aparență, cordiale. Cu ocazia ultimei vizite a lui Goering la Roma, s'a discutat planul ofensivei revizioniste, dar în același timp, sub presiunea amenințării Anschlussului austro-german, Mussolini a trimis un nou corp de armată, în garnizoanele de frontieră. Față de *Anglia*, politica italiană este corectă și moderată. Anglia deține doar cele două chei ale Mediteranei închise: Gibraltarul și Suezul. *Statele Unite* au jucat un rol inegal în politica italiană. Sub *Hoover*, glasul finanței americane domina tactica diplomației fasciste, mai ales în chestiunea dezarmării. Sub *Roosevelt*, care se sbate în mrejele crizei, diplomația dolarului și-a pierdut prestigiul politic în Italia. Raidul lui Balbo la Chicago a fost mai mult spectaculos și sentimental, decât politic. Cu *Uniunea Sovietică*, Italia fascistă se găsește într'un fiirec antagonism doctrinar. Totuși, raporturile politice și economice sunt cordiale și intense.

Cu celelalte Puteri, diplomația fascistă încearcă o politică de captare. Ungaria este susținută în revizionismul ei agitator, dar Mussolini ar abandona revizionismul maghiar, dacă ar putea torpila Mica Înțelegere, dacă n'ar fi pericolul jugoslav, dacă și-ar putea realiza Planul Danubian și dacă și-ar impune influența și dominația în Europa Centrală. În Balcani, Italia încearcă o penetrațiune lentă și metodică. Albania a devenit un adevărat protectorat italian, ca un pumnal gata să se înfigă în coastele Jugoslaviei. După căsătoria semnificativă a Regelui Boris cu Principesa italiană Ioana, Bulgaria a dat, totuși, în timpul din urmă, semne de emancipare de sub influența italiană. Grecia și Turcia, care încă intrau în combinațiile italiene, s'au înțeles între ele și nu se mai supun tutelii diplomatice a Italiei.

În rezumat, pe toată linia, Italia încearcă, dibuește, tatonează, pentru a-și înjgheba un sistem de alianțe, capabil să o servească atunci când va sosi momentul mare și când va bate ceasul expansiunii imperialiste, care să aducă pământ nou unei țări ce geme sub presiunea suprapopulării și a sărăciei.

CAIUS BARDOȘI

MIȘCAREA CULTURALĂ

Cărți și Reviste

GALA GALACTION, *Doctorul Taifun*, roman. București, Cultura Națională, 1933.

În fruntea cărții o scrisoare adresată profesorului D. Caracostea lămurește concepția autorului asupra menirii operei de artă. Prefața aceasta este apărarea unei teze și, în același timp, o cheie pentru înțelegerea romanului: „Se va mulțumi el (artistul) să creeze galerii, spectacole și teatre de păpuși, ascunzând cu totul între culise orice preferințe, orice învățătură și orice destăinuire morală?... Așa ceva este cu neputință. Arta pentru artă este o iluzie și o deșartă fanfaronadă”.

Suntem, deci, preveniți: Vom ceti un roman tezist, o pledoarie — ceea ce la un artist dublat de teolog, cum e cazul d-lui Gala Galaction nu e, de altfel, neașteptat.

Nu e locul aici să analizăm teologia prozatorului nostru așa cum se reflectă ea în literatura d-sale. Strâns legat, ca formație literară, de Cocea și, mai ales, de Arghezi, scrisul d-lui G. Galaction e departe de a ne înfățișa creștinismul în notele lui esențiale: monumentalul și austerul. Din scrisul acesta catifelat, plin de toate seducțiile rafinamentelor stilistice se desprinde o atitudine feminină, molatecă, cu o vădită complezență pentru jocul fin și perfid al ispitelor, pentru indulgența largă, împinsă până la îmbrățișarea păcatului. Acestui scris înflorit, cu miresme tulburătoare, i se potrivesc de minune cuvintele pe care, dău-

năzi, A. Chaumeix le adresa lui F. Mauriac, noul ales al Academiei franceze: „Ai zice că romancierii stau cam mult de vorbă cu șarpele din paradisul pământean. Dar un asemenea dialog, dacă el se prelungeste, nu e lipsit de inconveniente. El creiază o dispoziție binevoitoare pentru rău, duce la un fel de intimitate, strecoară o anume cordialitate în antagonism și aceste înțelegeri între adversari riscă să se isprăvească printr'o dușmănie colaboratoare”.

Numeroase pagini din literatura d-lui G. Galaction, — din literatura mai veche, ce-i drept — ar putea ilustra acest diagnostic.

Romanul de care ne ocupăm aici e brodat pe episodul biblic al femeii „prinsă asupra faptului de preacurvie” — și iertată după ce nimeni din câți o acuzau nu s'a găsit vrednic să arunce piatra asupra ei. („Femeie, unde sunt părâșii tăi? Nu te-a osândit niciunul? Ea răspunde: Nici unul, Doamne. Atunci Isus i-a zis: Nu te osândesc nici eu. Du-te, de acum să nu mai păcătuiești”...).

Savantul Bobircă, (Doctorul Taifun), ajuns în culmea gloriei după ani îndelungați de privațiuni aspre și prin muncă aprigă, se poticnește de o femeie care intră ca o furtună în viața lui, îl smulge din monahala-i singurătate și-l târăște prin toată mocirla tristă a unei vieți de minciuni și de tănuiri umilitoare.

Acțiunea, extrem de săracă, nu e lipsită de lovituri de teatru: în momentul hotărârii de a-și smulge iubita din infernul unei căsnicii ticăloase, doctorul gă-

sește o scrisoare adresată ei de fostul lui coleg de școală și eternul rival, secretarul general Gherasimescu. O altă scrisoare, găsită tot din întâmplare, ne lămurește că „andaluza bucureștenă” mai trăia și cu nepotul și șeful de cabinet al lui Gherasimescu. Paternitatea copilului pe care Doctorul Taifun îl credea al lui, devine astfel de trei ori incertă.

În fața unui tribunal improvizat din părtașii la această tenebroasă dramă sentimentală, femeia desfășoară o interminabilă apărare, cu dezvoltarea tuturor argumentelor feministe — și, sub scutul parabolei biblice, reușește să redobândească încrederea și dragostea doctorului Taifun cu care va încheia, în sfârșit, căsătoria râvnită. Sub ce auspicii, pentru doctor, e greu de spus, căci — se ’ntreabă neliniștit doctorul Taifun („care trebuie trimis de urgență la școala lui Freud”): „Cine poate să uite o clipă că e bărbat când stă alături de Floreal?”.

Cine, într’adevăr? Căci femeia aceasta — cu vâpăi de meridională în sânge, domină și desființează toate legile. Comediană — ce minte din voluptatea jocului și mamă devotată până la ferocitate, femeie capabilă de elevațiuni spirituale printr’o firească mlădiere a inteligenței, dar reluându-și postura crudă de mahalagioaică atunci când este incolțită, prezența ei doborâtore umple întreaga carte, descumpănindu-i echilibrul și reducând la rolul de simple fanteze toate celelalte personaje (chiar doctorul nu e decât pe alocurea, — foarte rar — mai mult decât un clișeu uzat). Pentru ea G. Galaction cheltuiește fără economie toate culorile grase ale unei palete inepuizabile. Romanul nu e bine făcut; după suava și atât de armonioasă poveste din „Papucii lui Mahmud” el înseamnă un pas înapoi. Portretul acestei femei se întipărește, totuși, adânc în mintea cititorului.

PETRE TARTIA, *Penumbre* (romane în fragmente), Dej, 1933.

Întâia carte a unui tânăr autor. Sub-

titlul ar putea invita, în asemenea împrejurări, la oarecare rezerve. El este însă întru toate justificat. Fragmentele din această carte de debut cuprind într’adevăr prețioase virtualități de roman: o impletire multiplă a acțiunii din fire aduse de departe și mai ales accentuata tendință de a sublinia importanța fondului social din care răsare variata galerie de oameni din viața târgurilor ardeleni.

Autorul cunoaște bine această viață mărunță cu tipurile ei caracteristice, creațiune cu ascuțit simț de observație și cu o ironie indulgentă.

Remarcabilă în deosebi mi se pare navela „Întâiul act de bună voie”, în care psihologia evrului bătrân care rezolvă prin sinucidere zădărnicia unei vieți, e redată cu o sumbră ironie.

„Imbecilii administrației” — viața unei percepții, cu nelipsitu-i potentat, cu întreaga-i ierarhie absurdă și cu jocul de contraste al caracterelor abil regizat — e un adevărat mic roman. În sfârșit nu pot lăsa neamintită schița intitulată „Veșnica Mimi” cu atmosfera-i de tinereță mussetiană.

D. Tartia înfățișează un caz interesant de interferență stilistică:

Cunoscând și gustând modernismul lingvistic al celei mai recente literaturi „bulevardiere” — și arată uneori prea ostentativ această orientare — D-sa păstrează încă, totuși o mulțime de expresii greoaie și neestetice, tare ale influenței germano-magihiere în limba gazetăriei ardeleni de dinainte de război, expresii care astăzi nici nu mai sunt curente. S’ar putea compune o listă din aceste expresii (câteva exemple: insorgoșată p. 43, neconturbată p. 34, îi conturbă somnul p. 109, în butul renumelui său p. 103, ... să-și facă datoria fără întrelăsare, e’c. etc.).

Dar printre stângăcii ca cele enumerate, răsar — și destul de des — rânduri limpezi și sprintene ca aceste: „Pământul proaspăt scrijelit, cu răscirii de brazde se aseamnă cu un portativ ale

căruia note le trילו ciocărlile în cer" sau dovezi de putere de caracterizare ca în această frază: „Perceptorul cu ochii spânzurați în pod și cu trupu-i firav lipit de perete ca un afiș de boli contagioase, observă în sinea lui, nu fără umor, noua specie a contribuabililor care plătesc cu nasturi”.

Un scriitor se vedește aici — și-i salutăm apariția, cu bucurie.

I. Chinezu

TITU ONIȘOR, *Problema guvernului legiferator*. Studiu de drept public. 118 pag. Cluj, 1933.

Unul din aspectele crizei democrației, în timpul războiului și după războiu, este investirea puterii executive cu atribuțiuni legislative.

Problema aceasta o tratează dl Titu Onișor, în lucrarea sa, din punct de vedere al dreptului public.

Pentru a vedea poziția pe care o ia față de această problemă, trebuie să menționăm următoarele principii dela cari dl Onișor pleacă: Mersul societăților omenești e în mod fatal îndreptat spre democrație, ultimul termen de evoluție politică. — Principiul separațiunii puterilor în statul democratic nu e un principiu artificial, el are rădăcini adânci, cari îl leagă de un anumit tip de societate politică. A ataca aceste rădăcini înseamnă a distruge întregul organism pe care îl alimentează. — Separațiunea puterilor, menținută într'un cadru rigid, devine din ce în ce mai mult un adevărat anacronism”.

Pornind dela aceste principii, pe cari le pune în primul capitol al lucrării, în două capitole tratează mijloacele de a face mai suplă separațiunea puterilor. Primul este regulamentul autonom, regulament întocmit de puterea executivă și prin care se reglementează în domeniul în cari legile nu prevăd nimic. Făcând regulamente autonome, puterea executivă edictează norme nouă, dar nu vine în conflict cu legile existente. Dl Onișor găsește această practică în Franța, Anglia, precum și în Belgia și România. O

admite și doctrina, totuși în normele constituționale numai greu i se poate găsi o justificare.

Al doilea mijloc este acela al delegării puterii executive, de către puterea judecătorească, printr'o lege care va conține numai principii, dar principii precise, de a întocmi regulamente. Ca exemplu pentru acest procedeu, dl Onișor ne amintește „decretele Poincaré”, din 1926. Aci autorul face analiza minuțioasă a condițiilor pe cari trebuie să le îndeplinească o asemenea delegațiune, pentru a rămâne în cadrul separațiunii puterilor, fixat prin principiile arătate mai sus.

În fine, un ultim capitol se referă la sistemul sovietic, în care puterile se confundă și pe care autorul îl condamnă pe deantregul.

O. F. Popa

REVISTA „BOABE DE GRÂU” din luna August, anul curent, a publicat un articol despre „școala și educația poporului în Albania” de dl Vlad Bănățeanu. Acest articol se sfârșește cu afirmațiuni atât de stranii asupra unor personalități din istoria noastră culturală, încât, pentru respectul cetitorilor și bunul nume al revistei, mă simt dator să dau aci, neapărat, unele lămuriri.

Ocupându-se cu monumentele istorice din Albania, dl Vlad Bănățeanu ajunge să vorbească și despre *Moscopole*, centrul cultural aromănesc de altă dată, cu minunatele lui biserici bogate în fresce și sculpturi în lemn, toate datorite gustului și iscusinței aromănești. Chiar dela început, autorul comite greșeala de neiertat pentru un scriitor român, de a numi orașul *Moscopole*, repetându-l de mai multe ori, cu numele albanez „*Voskopoj*”. Toponomastica romănească trebuie redată ca atare cel puțin în scrierile romănești. Ce ar zice dl Vlad Bănățeanu, când ar vedea pe un Român scriind forma slavă *Cernovitz* pentru *Cernăuți* sau forma maghiară *Kolozsvár* pentru *Cluj*? Chiar dacă numele „*Voskopoj*” ar avea, să admitem, o mai mare justificare eti-

mologică, noi Românii suntem datori să-l scriem și rostim, așa cum se aude în gura Aromânilor. Aceasta, mai cu seamă, când este vorba de un oraș istoric și eminent românesc ca Moscopol, care în cursul sec. XVII și XVIII număra 60.000 locuitori cu 40 de biserici, cu o academie de înalte studii și cu o tipografie, singura pe vremea aceea din întreaga Peninsulă Balcanică, în fine, un oraș din care a ieșit o serie de bărbați iluștri și, mai ales, primii învățați aromâni care au îndrăznit să o rupă cu tradiția unei școale helenizante, scriind aromânește cu slove grecești. De altfel, forma Moscopol nu este întrebuițată numai de scriitorii aromâni, dar și de către cei streini. Grecii și Slavii îl numesc cu forma cunoscută la Aromâni. Iar profesorul german Gustav Weigand, care a scris atât de mult asupra Aromânilor, îl întrebuițează numai sub această formă.¹⁾

Dar trecând peste această inadvertență, revin la afirmațiile autorului, reproducându-le așa cum sunt date în articolul citat: „În una din aceste biserici, biserica Sf. Nicolai, văzui păstrat încă jilțul de lemn bogat ornamentat și sculptat, și chiar aurit, al episcopului bisericii, *Gojdu*, după care se mai numește astăzi un cartier în Voskopoj, cartierul *Gojdu*, în apropierea cărora vin casele familiei *Mocioni* și apoi a *Șagunenilor*.²⁾

1) „Es kann nicht besonders auffallen, dass in mitten der Türkei im vorigen Jahr hundert eine Druckerei bestanden hat, wenn man weiss, eine wie grosse und reiche Stadt *Moskopolje* damals gewesen ist, und wie sehr dort nicht nur der Handel, sondern auch besonders Wissenschaften blühten. Die Gelehrten-schule daselbst war die berühmteste der ganzen Halbinsel, aus der Männer hervorgingen, wie die Gelehrte Chalkeus... ferner Daniel etc. etc.” (*Die Aromunen*, I p. 99).

2) Sublinierile la ultimele două nume sunt făcute de mine.

Sunt locuri care fac să se perinde în fața ochilor noștri imaginea atâtor personaje distinse din istoria proprie! La caz de nevoie ar trebui să le salvăm noi aceste rămășițe din trecutul nostru”. După ce am isprăvit de citit aceste rânduri, am rămas uimit de îndrăzneala unor afirmații venite nu dela un simplu călător care, întâmplător, a trecut prin Albania, ci dela un intelectual ce intenționează să-și inchine toată activitatea sa carierei universitare. Cum a putut ajuge dl Vlad Bănățeanu la jilțul lui *Gojdu*, episcopul, după autor, al bisericii Sf. Nicolai, descoperind chiar un întreg cartier cu numele *Gojdu*, în care se găesc înșirate casele familiilor *Șaguna* și *Mocioni*, când se știe foarte bine că Moscopol, așa cum se prezintă astăzi, nu-i decât un simplu sătuleț cu un număr de o sută de căscioare locuite de Aromâni și Albanezi, iar din vechiul oraș, afară de bisericile în ruine și câteva fântâni, n'a mai rămas nici o urmă? Presupunerea că dl Vlad Bănățeanu ar fi fost victima unei mistificări din partea unui localnic n'ar putea fi admisă, pentru motivul că numele cu care se ocupă autorul sunt necunoscute în Moscopol. Ruinele acestui oraș n'au fost cercetate numai de dl Vlad Bănățeanu. Începând cu sec. XIX, n'a fost cercetător strein care să fi călătorit în Albania, fără să se fi oprit câteva clipe în Moscopol. Despre Mocopol s'a scris foarte des și în revistele grecești și aromânești. Nicăeri n'am aflat, după cât știu despre minunățiile de care ne relatează cu atâta naivitate dl. Vlad Bănățeanu. Dintre învățații streini din urmă, Weigand a avut puțința să-l cerceteze mai cu de-amănuntul, răscolind aproape toate arhivele bisericilor. El a avut acces și în biblioteca păzită de preoții greci într'un local din apropierea bisericii Sf. Nicolai, în care a descoperit marea donație a Baronului Sina din Viena, originar din Moscopol. Cu toate acestea, nici el n'a putut da de vreo urmă din rămășițele lui *Gojdu*, *Mocioni* sau *Șaguna*. Eu însu-mi am cercetat Moscopol în că-

lătoria mea în Albania de acum cinci ani. În drum, am fost însoțit de doi intelectuali români din Corița, care cunoșteau Moscopole în cele mai mici amănunte, iar după ce am ajuns în sat, eforii comune mi-au arătat tot ceea ce se putea vedea și ști din rămășițele vechiului oraș. Nimeni nu mi-a pomenit ceva despre „un jilț al lui *Gojdu*” și cu atât mai puțin despre un cartier *Gojdu* „în apropierea cărora vin casele familiei Mocioni, și apoi a Șagunenilor”! După această neașteptată descoperire, m'aș fi așteptat ca dl Vlad Bănățeanu să ne fi dat și fotografia cartierului cu casele ilustre. În cazul acesta, ar fi putut da afirmațiunilor sale un aer de autenticitate mai puțin indoelnică. Însă oricum ar fi procedat, spusele sale n'ar fi putut rezista unei examinări mai atente a faptelor, care se prezintă așa cum am încercat să le expun mai sus. În toate afirmațiunile d-lui Vlad Bănățeanu eu văd, într'adevăr, o îndrăzneală de a mistifica buna credință a cetitorului, cum rar mi s'a întâmplat să întâlnesc în literatura balcanică. Imi închipui cu câtă satisfacție vor râde de superficialitatea românească Grecii, dar mai ales Bulgarii care cunosc perfect de bine stările din Peninsula Balcanică, când vor da de descoperirile d-lui Vlad Bănățeanu din „Boabe de Grâu”, care, după cât știu, ajung până în Balcani.

De altfel, adaug aici pentru informația cetitorilor, că familiile *Gojdu* și *Șaguna* nu sunt originare din Moscopole. Cea din urmă își are obârșia în satul *Gabra*³⁾ numit de Slavi *Gabrovo*, lângă Moscopole, din care își trage numele *Gabrov-schi*, unchiul mitropolitului *Șaguna*; cea dintâi, după unele însemnări păstrate în arhiva bisericii românești din *Mișcolț*, își trage obârșia din satul românesc *Beala-de-sus*, lângă lacul *Ohrida*, tot în apropierea Moscopolei. Printre orașele din Ardeal și Ungaria, în care s'au așezat primii coloniști macedo-români din părțile Moscopolei, *Mișcolț*, locul de naștere al ilustrului prelat român, cuprindea colonia macedo-română cea mai numeroasă.⁴⁾ În biserica „*Sf. Treime*”, singura care poartă pe frontispiciu inscripția „*Ridicată cu cheltueala fraților Macedo-români*” se găsesc o seamă de însemnări asupra familiilor macedo-române originare din Moscopole și împrejurimi, indicându-se și data 1606 când au început să se facă primele așezări aromânești în *Mișcolț*. *Th. Capidan*

3) Pentru originea moscopoleană a familiei *Șaguna* vezi acum *Valer Papahagi* în *Rev. Ist.* XVIII p. 1—5.

4) Cf. *Per. Papahagi, Coloniile aromâne (macedo-române) în țosta Ungarie*, publicat în „*Transilvania*” LIV (1923), p. 185 urm.

Insemnări

UN LUPTĂTOR: ONISIFOR GHIBU

Profesorul universitar și academicianul Dr. O. Ghibu a împlinit 50 de ani. Din acest prilej revista pedagogică „*Satul și Școala*” omagiază, prin scrisul dlor I. Lupaș, D. Lăpădat, D. Goga, C. Iencica și N. Nistor, pe acest strălucit exemplu de pedagog militant, stăruind mai ales asupra laturei educative și de organizare școlară a activității d-lui O. Ghibu.

Ne asociem și noi la pe deplin meri-

tata omagiere, însemnând câteva momente din îndelungata luptă dusă de D-sa pe terenul politicii culturale .

*

În Noemvrie 1914, O. Ghibu părăsește Ardealul, trecând „în țară”. Temutul apărător al școalelor românești împotriva legii lui *Apponyi*, nu mai avea ce face în Ardealul în care pe orice intelectual român, și cu atât mai mult pe cei de seama lui O. Ghibu îi aștepta „inter-

mare". La graniță, pe lângă pașaport, niște fișe cu însemnări științifice aveau să dovedească vameșilor unguri, că „co-referentul" Consistorului din Sibiu mergea la București pentru cercetări de specialitate la Academie.

În adevăr, în curs de un an și jumătate, O. Ghibu publică la Academie și aiurea lucrări, cari îi stabilesc o serioasă reputație științifică. Tot aici, la București, întâlnește pe O. Goga, care împreună cu V. Lucaci răscoleau țara pentru intrarea României în războiu. Dar nădejdiile legate de biruințele primelor săptămâni ale războiului de desrobire fură trunchiate de invazia germană care curând amenința capitala. O. Ghibu cu familia sa și a lui O. Goga, părăsi cu ultimul tren în 14 Oct. 1916 Bucureștii plecând la Iași, apoi la Podul Iloaei. De aici, încă în Decembrie 1916, O. Ghibu pleacă la Chișinău să se formeze asupra stării de spirit și asupra posibilităților de lucru pe terenul redeșteptării conștiinței naționale în Basarabia.

Ce era Basarabia de atunci? O provincie cu majoritatea populației românească, fără școli naționale, fără un partid național, fără o societate culturală românească. Conștiința națională abia licăria timidă prin singurul ziar condus de Pan Halipa: „Cuvânt Moldovenesc", în jurul căruia un grup de intelectuali, cu toate semnele prevestitoare ale prăbușirii Rusiei țariste, abia îndrăseau să articuleze firava nădejde că doar va da Dzeu, ca Puterile Centrale să iese biruitoare și cu ajutorul lor Basarabia să scape de jugul rusesc.

Veștile despre precipitarea evenimentelor pe front și în imperiu sosiau cu mare întârziere și cu aceeași incetineală încercau Basarabeni să le înțeleagă. Revoluția rusească izbucnită în Februarie 1917, e cunoscută la Chișinău abia în Martie și vestea cade ca un trăsnet, lăsând pe Basarabeni desorientați. Nici acum Români de peste Prut nu-și îndreaptă privirile spre Moldova, ci tot spre Rusia centralistă, idealul lor limi-

tându-se la dorința ca „soarele ce răsare asupra împărăției să ne dea o rază de mântuitoare lumină și nouă, Moldovenilor, cari am fost robi nevinovați mai bine de o sută de ani".

Era nevoie de o reinviere grabnică a conștiinței naționale, activă, gata de a lua hotărârile pe cari evenimentele istorice le impuneau.

În această acțiune de renaștere națională a provinciei de peste Prut, O. Ghibu a fost un neobosit animator prin munca depusă stăruitor, cu convingere și tact. Aducea cu sine pregătirea și experiența ardeleanului format în politica militantă de aici și în Aprilie, îl vedem printre întemeietorii primului partid național moldovenesc din Basarabia, al căru ipreședinte era Vasile Stroescu.

Ideile noi de autodeterminare și autonomie teritorială pătrundeau însă greu și acum, și Rusia de odinioară, chiar și în forma ei revoluționară, își exercita puterea centralistă prin intelectualii ruși și minoritatea germană, cari se ridicau împotriva oricăror tendințe defetiste. Chiar și noul partid național cerea autonomia administrativă, bisericească, culturală și economică a provinciei, cu adăosul că Basarabia rămâne „unită cu Rusia prin legile referitoare la interesele comune cu ale statului" și peste două luni (Iunie 1917) „Cuvântul Moldovenesc" repetă că „de Rusia noi nu vrem să ne deslipim".

Față de incetineala cu care evoluau ideile politice la conducătorii basarabeni, cu ochii veșnic ațintiți la evenimentele din Rusia, O. Ghibu începe opera de redeșteptare a intelectualilor din Chișinău și provincie atrăgându-le privirea spre idealul național panromânesc.

Credem că putem semnala, ca un prim rezultat al activității lui O. Ghibu, faptul că partidul național cere introducerea limbei moldovenești în școli, idee pe care învățătorii moldoveni din Basarabia reușesc să o scoată biruitoare în congresul corpului didactic, ținut în 10—13 Aprilie 1917 la Chișinău, cu mențiu-

nea însă că intrucât „invățătorii nu sunt pregătiți pentru aceasta, înfăptuirea acestei hotărâri se amână pe viitor”. Aceasta era situația.

Dascălii moldoveni din Basarabia nu știau românește, nu cunoșteau alfabetul latin.

De aici, de jos, își începe activitatea din primele luni ale anului 1917 O. Ghibu. Deschide un curs pentru învățători, învățându-i să scrie cu litere latine, ținând lecții de limbă, literatură, și istorie română, arătându-le unitatea etnică și geografică a poporului nostru, atrăgându-le privirea de la evenimentele din Rusia veșnică spre România însângărată și spre provinciile românești încă robite. Găsește prețioși colaboratori ca *D. Tofan*, care devine directorul cursurilor. Numărul dascălilor crește și cursurile se repetă.

O. Ghibu tipărește pentru acești dascăli primele îndrumări pentru organizarea învățământului românesc în Basarabia.

În opoziție cu idealul social revoluționar al conducătorilor basarabeni cu ochii peste Nisuru, O. Ghibu la 1 Oct. 1917 scoate gazeta „Ardealul” în subtitlul căreia precizează că e foaie periodică pentru Românii transilvăneni aflători în Rusia, dar care în realitate pune sub ochii Basarabenilor luptele politice din trecut ale Ardelenilor, sacrificiile și idealul lor național concretizat în ideea de unitate politică a întregului neam românesc.

La 21 Nov. 1917 se deschide Sfatul Țării și cu acest prilej O. Ghibu vorbește în numele Ardelenilor stărnind însușirea tuturor celor prezenți pentru ideea desrobirii Ardealului. Ideea națională e în plin progres. La 22 Ianuarie 1918 Sfatul Țării declară că Republica Moldovenească se rupe de Rusia.

În jurul lui O. Ghibu se strânseseră până acum tot mai mulți ardeleni: Dr. I. Matei, Ax. Banciu, Dr. S. Bornemisa, I. Schiopu, N. Colan, A. Oțetea, N. Oancea, Gh. Codrea etc. Unii colaboraseră la ziarul „Ardealul” care își încetează

apariția în 21 Ian. 1918. Aceeași devin colaboratori prețioși la noul ziar pe care O. Ghibu îl scoate pe data aniversării Unirii Principatelor, ziua de 24 Ianuarie, cu titlul, care în sine însemna noua etapă în lupta pentru biruința ideii unității noastre politice: „*România Nouă*”. De la data apariției până în 9 Martie 1918 noul ziar militează pentru desrobirea și unirea tuturor provinciilor românești, prin articole și clișee sugestive însuflă încredere în virtuțile biruitoare ale ostașului român și menține trează nădejdea în eliberarea țării de sub ocupația germană.

Paralel cu această acțiune ziaristică O. Ghibu reușește să organizeze Universitatea liberă de la Chișinău, care își inaugurează cursurile în 22 Februarie 1918. Auditorii sunt numeroși. Cursurile de istorie a literaturii române le ține O. Ghibu, iar cele de istoria Românilor, D. Tofan și cum manuale nu erau, lecțiile se publicau în rezumat în foiletonul ziarului „România Nouă”. La sfârșitul cursului, studenții veniau cu colecția ziarului sub braț, să dea examen de istorie și literatură română? Minunată atmosferă patriarhală!

Dar și viguroasele articole ale lui Onisifor Ghibu și I. Matei, ca și foiletoanele cu cursurile de istorie și literatură română, începând cu data de 9 Martie 1918 primară călușul cenzurii instituite de guvernul românesc al Puterilor Centrale, al lui Marghiloman și Stere.

E interesant de văzut în ce condițiuni lucra acum „România Nouă”. Răsfoim colecția exemplarelor semnate de cenzură. Se suprima tot ce se scria despre unirea politică a tuturor Românilor, despre progresele aliaților și insuccesele Puterilor Centrale. Lecția de deschidere a cursurilor de istorie de la Universitatea liberă despre pământul românesc, precum și cea despre Mihai Viteazul, fură suprimate. La fel sunt scoase din coloanele ziarului articole ca: „Aliații (Francezii) la Galați”, „Ardealul unguresc și

națiunea română", „Capitularea contelui Tisza", „Un guvern de pocăință în Germania", precum și articolul „Ce ne mai rămâne de făcut?" cu subtitlul lămuritor: „Să luăm pildă de la Cehoslovaci, Jugoslavi și Poloni. Tărăgănarea lucrului ar produce impresia că nu dorim fierbinte unirea întregului neam nedespărțit". Aniversarea „Gloriei dela Mărăști" a fost trunchiată și ea până la nerecunoaștere, de uneltele lui Stere.

Cenzura însă nu putea suprima evenimentele. „România Nouă", după o energică campanie în care militează pe lângă ideea că provincia de peste Prut vrea nu „anexiune" ci „unire" cu România, jubilează la 27 III 1918, când Sfatul Țării proclamă unirea Basarabiei cu Țara. O. Ghibu, așează în fruntea ziarului său un comitet compus din reprezentanții tuturor provinciilor românești, gazeta devenise organ pentru propagarea ideii de unire politică panromânească, având colaboratori din toate provinciile, printre cari pe Atanasie Popovici, român din Serbia, la Chișinău administrator al Tipografiei România Nouă, I. Nistor, V. Haneș etc.

Cu toată strășnicia cenzurii ziarul lui O. Ghibu semnaleză treptata înfrângere a Puterilor Centrale și dacă frâna oamenilor lui Stere îl împiedecau de a milita mai energic pentru Românii din Ardeal și Bucovina, duce în schimb o violentă campanie împotriva clerului basarabean care trăia încă sub mirajul Rusiei eterne.

Dar curând evenimentele din Ardeal și Bucovina se precipitară, refugiații de la Chișinău se împrăștiară plecând în provinciile lor, cari le reclamau prezența. La 2 Decembrie 1918 apare ultimul număr al ziarului „România Nouă" ca organ de propagandă pentru unirea politică a tuturor Românilor". Cu o zi înainte se proclamase unirea Transilvaniei cu țara mamă și O. Ghibu se reîntoarce în Ardeal, unde îl aștepta munca grăa a organizării învățământului secundar și superior românesc.

*

Curând după plecarea din Chișinău a refugiaților, apele culturale și naționale ale Basarabiei scad. Ziarele românești se sting inecate de presa rusească care năpădește provincia de peste Prut. Elemente streine provoacă agitații pe cari autoritățile tânărului stat unitar național le reprimă lovind cu egală măsură în provocatori ca și în Moldovenii nevinovați. O neîncredere acută se sapă între București și Basarabia, neîncredere pe care nu o pot spulbera conducătorii basarabeni politicianizari. Ideea națională și culturală rămâne în seama perfecților și a notarilor.

Basarabia se înstreina sufletește de unitatea de simțire comună a neamului. Asociațiile culturale din București încearcă să capteze sufletul Basarabiei prin înființarea de filiale în provincia de peste Prut, dar politicianismul ucide „Societatea istorico-literară", „Liga Culturală", „Ateneul Nistrului", Fundația Principele Carol", doar inimosul căpitan Dumitrașcu reușește să înființeze câteva secții de ale „Astreii" la Ismail, Cetatea Albă și Tighina. Prin forțele ei proprii, Basarabia nu era capabilă de o renaștere culturală.

Moldovenii de peste Prut trebuiau recâștigați prin o acțiune culturală apolitică, fără poliție și jandarmi, care să inchege întâi pe intelectuali, apoi masele, în jurul unui ideal superior românesc cultural.

Inițiativa îi revine și de data aceasta lui O. Ghibu care cu prilejul unei călătorii în 1925 în Basarabia invită pe Arhiepiscopul Gurie la serbările „Astreii" dela Câmpeni, unde se pun bazele colaborării cu frații de peste Prut pentru organizarea Astrei Basarabene. În anul următor, O. Ghibu era din nou la Chișinău ca Comisar general al Asociațiunii „Astra", însărcinat cu organizarea acestei societăți în provincia de peste Prut.

La 1 Iunie 1926 O. Ghibu face să reapară „România Nouă" (an IV) de data aceasta ca „ziar independent național",

iar la 1 Noembrie scoate „Cuvântul Moldovenesc”, gazetă săptămânală cu tot felul de învățături și știri din toată lumea, tipărită pentru trebuințele norodului moldovenesc din Basarabia de către Asociațiunea „Astra”. (Tip. cu lit. latine și cirilice). O. Ghibu reușește să strângă pe Basarabeni în jurul Astei, dar pentru a le insufla încrederea în viitorul acestei societăți și a ideilor urmărite de ea, Basarabeni trebuiau să se convingă singuri de forța suflătoare a Asociațiunii noastre. În toamna acestui an deci, 70 de Basarabeni participară la serbările Astei, la Zalău, în frunte cu arhiepiscopul Gurie. Pentru frații de peste Prut, contactul cu Ardeleni a fost revelator. Unul din cei 70 constată cu acest prilej că „în acest scurt timp au învățat să iubească mai mult ce e al nostru decât în toți ceilalți ani dela Unire”. Nu simțim — mărturisea un altul care se reînnoiește dela Zalău — decât plăcerea și alinarea unui hăgiu întors dela Mormântul Sfânt... Văzând ce au realizat Ardeleni, și însuflețit de dorința de a face la fel, al treilea scria: „Așteptăm, credincioși ai propășirii, la posturile noastre, comanda”...

Comanda a venit. După o asemenea trezire, în curs de 2 luni toate cele 10 secții ale Astei din Basarabia fură organizate și inaugurarea lor se făcu la 1—2 Nov. 1926, în cadrul unor mari festivități. Basarabia, abia acum se simțea prinsă în pulsul comun al vieții culturale a tuturor Românilor. Aceasta, datorită activității desfășurate de O. Ghibu. În această privință sunt doveditoare rândurile din „Deutsche Zeitung Bassarabiens” din Tarutino (1—2 Nov. 1926): „În fruntea mișcării stă dl. prof. O. Ghibu care a pregătit terenul pentru punerea pietrii fundamentale a Astei, care a avut loc acum.

Conștientizată seriosă și înțelegerea istorico-socială ne vorbesc din coloarele ambelor ziare „România Nouă” și „Cuvântul Moldovenesc”, cari au adus un spirit cu totul nou în viața presei din provincia noastră.

Peste Prut trebuie să se dureze punți culturale, spirituale, însă trebuie ținute departe de aceste punți acei cari vor să le întrebunțeze ca porți de invazie pentru poftelile lor personale hrăpărețe.

Salutăm faptul că d. prof. Ghibu și presa condusă de d-sa au ieșit la luptă să păzească punțile și să dea înapoi cu mână tare pe aceia cari din considerații politice meschine sau din dorul de aventuri vor să strice relațiile dintre Basarabia și Țara Mamă”.

Din cele zece secții ale Astei O. Gh. vrea să facă o „*academie militantă*”. Așa își și intitulează conferința-program cu care comisarul general incelepe seria acelor ședințe științifice-culturale, la cari un public numeros, ascultă și discută subiectele expuse în curs de 3 luni de peste 70 de conferențieri. Se studiau în special problemele locale ale provinciei și din aceste discuții isvora programul Astei basarabene. Această acțiune culturală se intensifică prin colaborarea ce se face cu Universitatea populară din Chișinău și cu Institutul Social Român din București. Tineri basarabeni sunt trimiși la izvoarele de cultură latină ale Franței și Italiei, în timp ce acasă, în provincia natală, profesorii, preoții și studenții, fură mobilizați a face propoogandă pentru reforma calendarului, rupând astfel ultima legătură cu tradiția pravoslavnică a Rușii.

Se înființează biblioteci populare, și se tipărește o „Biblioteca Astei Basarabene”, precum și calendare pentru popor.

La 10 Mai 1927, O. Gh. își încheie activitatea din Basarabia cu cuvintele: „Pentru ce s'a făcut până acum îmi iau toată răspunderea, pentru viitor o las în seama intelectualilor cari m'au onorat cu concursul lor și cercurilor oficiale datoare să sesizeze în mod temeinic problema basarabeană cu toate laturile ei.

*

Pentru Basarabia O. Ghibu a fost un luptător național. Ținem să o precisăm aceasta, potrivit încercărilor făcute de unii basarabeni de a atribui transformă-

rile politice, sufletești și culturale, în anii din preajma unirii, evenimentelor de dincolo de Nistru. Contestăm obiectivitatea acestor basarabeni și le răspundem că după mentalitatea lor provincia de peste Prut putea fi și azi pierdută politiceste pentru neamul nostru. Unirea s'a făcut în mare parte datorită ostășului român și a sufletului dus la Chișinău de pribegii ardeleni printre cari O. Ghibu a fost cel dintâiu atât în anii 1916—1918, cât și în 1926—1927.

Ion Moga

AU TRECUT CINCISPREZECE ANI din memorabila zi, în care românismul ardelean și-a afirmat, în fața lumii întregi, voința lui nestrămutată de a fi un trup și un suflet cu românismul din celelalte provincii. Cincisprezece ani nu însemnează decât o clipă în viața unui popor, pentru cei cari i-am trăit însă zi de zi, ei sunt extrem de bogăți.

Câte bucurii, Doamne, și câte înfrântări! Când punem însă în cumpănă pe cele dintâiu cu cele din urmă, ori cât de numeroase ar fi amărăciunile, în fața măreției actului unirii ele dispar ca negura în fața razelor soarelui. Și e regretabil că prea des ne lăsăm copleșiți de valul desamăgirilor, încât nu ne bucurăm în deajuns de lumina soarelui, nu ne reconfortăm sufletele la razele lui. Prea arareori ne gândim, cu conștiința curată, la ceea ce am fost înainte de 1918 și ceea ce suntem acum, atât ca națiune cât și ca indivizi. Nu suntem obișnuiți să privim istoric, peste contingențele momentului, atât în trecutul cât și în viitorul nostru, deaceia suntem mai mult amărâți și sceptici decât mândri de virtuțile noastre, încrezători în steaua noastră.

Acum când scrutăm, cu conștiința eliberată de orice patimă, cei cincisprezece ani ne dăm seama că ceea ce ne-a lipsit a fost această mândrie națională și încrederea în viitorul nostru. Nu vrem să afirm că aceste virtuți ne-au lipsit ou desăvârșire. Ele n'au fost însă mereu prezente în sufletele noastre, n'au

crescut zi de zi, n'au fost inoculate, ca un elixir al vieții, *tuturor* fiilor acestui neam. O spunem cu certitudinea purului adevăr: *niciuna din națiunile europene, sub orice regim politic ar fi ele, nu sunt astăzi atât de lipsite ca noi de o mistică națională*. Nicăiri individualismul, cu cortegiul celor mai rele vicii ale lui, nu se răsfață atât de nestângenit ca la noi; nicăiri virtuțile sociale nu sunt atât de rare și atât de puțin cultivate; nicăiri autoritatea de stat nu este atât de slăbită.

Deaceia în acest al cincisprezecelea an nădejtile noastre se îndreaptă spre izvorul tămăduitor al naționalismului, care ne-a dat puteri, ca eroului din basme, oridecâte ori am fost copleșiți de desamăgiri sau de dușmani. Singur un naționalism luminat și omniprezent ne poate scoate din plasa amărăciunilor; ne poate da încrederea în virtuțile noastre; ne poate ridica în fața națiunilor prietene și dușmane.

Iată de ce activitatea Astei, la baza căreia stă tocmai acest crez național, niciodată nu este mai binevenită decât acum.

Ion Breazu

CU OCAZIA serbărilor sfințirii Catedralei, Teatrul Național din localitate ne-a oferit spectacolul rar al piesei religioase: „Cerurile spun” de *Victor Papilian*. Dela reprezentarea „Cruciadei Copiilor” a lui Blaga, nu cred să se fi văzut pe o scenă românească o piesă mai pătrunsă de fiorul revelației și mai frământată de pateticul celui care caută „adevărul ultim”.

Dacă din punct de vedere pur artistic, d. Papilian nu a reușit să ne dea o piesă a ortodoxiei, ci pur și simplu o piesă a revelației divine, o apologie a credinței, faptul e cu atât mai îmbucurător. Vrând-nevrând, d. Papilian și-a ales partea cea mai bună. Sinceritatea d-sale a găsit altă matcă artistică decât aceea a dogmelor ortodoxe.

Admir naivitatea cu care autorul se folosește de procedee dramatice pe cari

puțini din confrății d-sale de azi ar avea curajul să le folosească. Pentru ca să poți aduce pe scenă un spectru, trebuie să ai sufletul naiv nealterat al marilor rase de artiști de altădată. Acestei purități îi datorează autorul pasagiile cele mai frumoase din drama sa, ca rugăciunea dumnezeiască și suavă a Filofteiei, sau confruntarea tumultuoasă dintre Ion și spectrul lui Geanleone, cu un nu știu ce grandios și sublim care amintește pe Shakespeare...

N. Caranica

LA BUDAPESTA s'a deschis la începutul lui August, în Muzeul Național, o foarte interesantă expoziție de antichități, obiecte medievale, manuscrise, documente, cărți, lucruri de artă. Printre ele aflăm manuscrisul cronicei lui Anonymus, *Chronicon Pictum*, câteva manuscrise artistice din vestita bibliotecă a lui Matei Corvin etc. Toate acestea sunt numai piesele reprezentative ale materialului important, obținut de Ungaria din colecțiile dela Viena, în baza tratatelor dela St. Germain și Trianon. Pentru acest material ungerii au dus tratative serioase ani de-a rândul. Comisii formate din specialiști au stabilit bucată de bucată lucrurile cari trebuiau să revină Ungariei din moștenirea habsburgică. Prin convențiile încheiate apoi s'a precizat nu numai materialul care trebuia predat Ungariei, ci s'au hotărât și condițiile de păstrare și ținerea la dispoziția cercetătorilor ungeri a celui care, din diferite motive, nu poate fi cedat, dar privește și pe ungeri.

Dar nu pentru a releva interesul ungerilor pentru bunurile lor culturale luăm această notă ci pentru a aminti odată mai mult datoriile noastre. Muzeele și arhivele din Viena cuprind o cantitate importantă din acest fel de bunuri cari, în baza tratatului dela St. Germain, revin Ardealului și Bucovinei. N'am făcut însă aproape nimic pentru a le așeza la locul lor de drept. Pentru materialul arheologic-istoric și științific, după cât știm, până acum nici măcar nu s'a făcut convenția prevăzută în tratat.

Dar această chestiune fiind de competența altora, să ne mărginim numai la materialul arhivistic. Pentru arhive s'a făcut o convenție în 1921. În baza acesteia materialul privitor la Transilvania și Banat trebuia să fie predat peste 6 ani. Nu știm dacă acea convenție s'a executat în celelalte puncte ale ei, știm în schimb că s'au scurs dela încheierea ei 12 ani în loc de 6 și pentru Transilvania și Banat încă n'am văzut nici un act venit dela Viena.

Dar cu Austria avem cel puțin convenția și putem măcar spera că ea, odată și odată, din bunăvoința cărmuitorilor noștri, se va putea executa. E mult mai gravă însă chestiunea arhivelor noastre dela Budapesta. Acestea sunt și mult mai importante. Pentru istoria Ardealului sunt fundamentale. Fără ele nimeni nu-și mai închipuie azi că această istorie se mai poate scrie, dar mai ales rămânem veșnic dezarmați în fața unei anume științe istorice, îndreptate cu atâta consecvență împotriva noastră. Aceste arhive după războiul n'au mai putut fi cercetate de nici un român. Mai nou — după cât spun ei — nu mai sunt accesibile nici cercetătorilor ungeri. Dacă te interesezi de ele la Budapesta și se răspunde foarte simplu că nici nu mai există: *au ars(!)*. *E clar: Ungurii întrebunțează toate mijloacele pentru amânarea l'chidării până la expirarea termenului de 20 de ani după care, în baza tratatului, pot dispune de material, dacă între timp nu s'a făcut vreo altă convenție.* Și iată un trecut aproape 15 ani și această convenție nu s'a produs. Tratativele comisiei noastre pentru arhive, din toamna anului 1923, s'au întrerupt fără nici un rezultat, din cauza condițiilor puse de ungeri. Și de atunci nici n'au mai fost reluate. Aceasta fiind situația e iarăș limpede pentru oricine, că suntem pe cale să renunțăm nedrept la o avere culturală de o valoare inestimabilă.

Amintind aceste lucruri am spus încă prea puțin despre impasibilitatea no-

stră în această materie. Nu numai că n'am încercat serios să intrăm în posesiunea acestor valori, dar arătăm o lipsă de interes și mai condamabilă față de cele dela noi de acasă. Cele mai multe din orașele și județele ardeleni au meritul de a fi păstrate — unele în condiții care le face cinstite — arhive vechi de o indiscutabilă valoare istorică. După războiu însă, împreună cu administrația veche, a dispărut și interesul pentru ele. Cantitățile enorme de hârtie scrisă ale administrației noastre le-a alungat, ca pe niște reminiscențe inutile ale unui regim dispărut, prin poduri și pivniți unde, dacă n'au pierit până acum, nu trebuie să mai spunem în ce hal sunt și ce soartă le așteaptă. Unele au și dispărut complet, putrezite, arse, sau vândute ca hârtie maculatură. Altele dispar sub ochii noștri fără să le putem salva. Părți importante din arhive și chiar arhive întregi au trecut granița. Arhiva județului Bihor de ex., una din cele mai mari arhive județene, care cuprindea mai multe sute de teancuri de acte vechi, în plin regim românesc a fost dată, pentru cine știe ce meschine câștiguri, în întregime Ungariei. Și aceasta fără nici o sancțiune! Dacă procesul acesta destructiv va continua în același ritm, putem spune de pe acuma că nu peste mult vom scăpa de o grije: arhivele vechi rând pe rând vor dispărea cu totul, ducând cu ele, fără putință de întărire, semnele vieții trecutului.

S'a ivit și o idee salvatoare. În 1922 s'a înființat la Cluj o Direcțiune a Arhivelor Statului cu scopul de a concentra aici toate arhivele vechi din Ardeal și Banat pentru păstrare sigură și înlesnirea cercetărilor istorice. Această arhivă, cu materialul astfel concentrat și cu arhivele aduse dela Viena și Budapesta, era să devină cea mai mare arhivă din țară și una* din cele mai importante instituții de cultură ale Ardealului. O iluzie se 'nțelege, căci după 11 ani de existență această „cea mai mare

arhivă", printr'un contrast izbitor cu ceea ce ar fi trebuit să fie, își târește zilele în aceeași stare lamentabilă în care s'a născut: 3 (trei) camere(!!) în cari câțiva funcționari cu salarii ridicole trăiesc împreună cu documentele câte au încăput în ele. Restul materialului continuă să dispară, căci cu prestigiul scăzut al unei instituții ținute în aceste condiții luptăm fără sorți de izbândă împotriva procesului natural.

Și de ce toată această stare de lucruri? Pentru că în 11 ani de zile, în ciuda tuturor solicitărilor, nu s'a găsit un local pentru salvarea arhivelor vechi și n'a avut cine să facă o intervenție diplomatică energică pentru a ne pune în drepturile noastre cuprinse în tratate.

D. Prodan.

PUBLICÂND în acest nr. al revistei portretul episcopului martir Sava Brancovici, înțelegem să trecem la realizarea unui plan pe care l-am avut de la început: acela de a evoca figurile marilor ardeleni de altă dată.

O lacomă grabă pentru tot ce-i „nou” — chiar dacă noutatea aceasta mâine va fi aruncată la coș cu nerăbdarea unei decepții, — tocește sensibilitatea generațiilor de azi pentru valorile *încercate* ale trecutului.

Și totuși niciodată parcă n'a fost mai multă nevoie de strângerea la un loc a tuturor dovezilor de energie a rasei ca în aceste zile de tumult. Expresii înalte ale unui popor care prin ele și-a articularat vigoarea și voința de a trăi, marile figuri istorice rămân stâlpi de lumină ce nu trebuiesc scăpați nici un moment din vedere.

Evocarea lui Sava Brancovici mai are și un tâlc cronologic. În primăvară s'au implinit 250 de ani de la moartea lui. Memoria marelui episcop a fost omagiată, în cadrul festivităților de sfințire a Catedralei din Cluj de către colaboratorul nostru, I. D. Sandu.

Gând Românesc

BULETINUL ASTREI

Un monument lui Andrei Mureșianu

O nouă izbândă apropiată ne vestește despărțământul Astrei din Brașov. În preajma adunării generale din Septembrie, președintele organizației locale, d. Nicolae Căliman lansa un apel pentru ridicarea unui monument lui Andrei Mureșianu, autorul imnului național din zilele de restriște: „Deșteaptă-te Române”.

În câteva zile numai, înainte de a putea primi ceva din afară, harnicii brașoveni au strâns din contribuțiile lor o sumă inițială de peste 100.000 lei. După două luni de zile, Prefectura județului Brașov a sporit fondul cu impozanta sumă de 150.000 lei, iar cu ceva mai târziu Primăria orașului Brașov i-a luat-o înainte Prefecturii, înscriindu-se cu un sfert de milion. Și subscripțiilor locale, cari nu s'au curmat încă, li se adaugă din belșug contribuțiile din restul țării, mai ales ale Românilor de dincoace de munți, pe cari i-a mângăiat neincetat, odinioară, versul inspirat al lui Andrei Mureșianu.

Astfel, monumentul ce se va ridica nu va fi numai al Românilor din Brașov, ci al nostru al tuturor, căci el nu trebuie să fie numai imaginea unui poet ce și-a trăit povestea vieții în orașul dela poalele Tâmplei, ci mai cu seamă simbolul plastic al suferinței și al setei noastre după ideal, căreia Andrei Mureșianu i-a dat graiu atât de adânc simțit. Și atunci el ne va servi de îndreptar și în greul zilelor de astăzi.

„Monumentul lui Mureșianu, spune atât de potrivit d. *Ion Colan*, e și un

act de dreptate față de cântărețul re-deșteptării noastre naționale, dar și o necesitate de a trezi în sufletele unei generații neorientate, flacăra naționalismului care a luminat calea acestui neam. Când în Italia lui Mussolini cămășile negre ale organizațiilor fasciste poartă cu mândrie insigna fasciilor profund naționaliste; când în Germania național-socialismul lui Hitler însemnează, evident, mai mult naționalism decât socialism; când Ungaria revendică, pe toate căile și cu toate mijloacele, plaiurile lui Horia, cel tras pe roată, ale Iancului care a murit nebun cu dorul libertății alor lui; când țările vecine nouă fac din naționalism un cult, noi Valahii unei Româнии întregite avem, față de cei cari au realizat-o așa cum e, datoria de a face din „Deșteaptă-te Române” un simbol al naționalismului nostru, ridicându-i monument trăitor peste veacuri, în vâzul celor de azi și celor de mâine”. (*Gazeta Transilvaniei*, 29 Oct. 1933).

Gândul ne poartă spre o inițiativă similiară, mult mai veche, pornită de aici din Cluj, pentru ridicarea unui monument lui Avram Iancu, eroul cel mai scump al rezistenței noastre naționale. Glasul de chemare a amuțit de mult. Nu l-ar putea nimeni reinvia?

Curcile culturale ale Hunedoarei

Despărțământul Astrei din Hunedoara își manifestă existența mai ales prin înființarea de cercuri culturale în comunele învecinate. Descinderile la sate, organizate de inimosul președinte, proto-

popul *Nicolae Suciu*, au un folos indoit, căci cu acest prilej, prin șezătorile culturale, li se dă țăranilor o aleasă desfătare sultească și, în același timp, se recrutează noi membri pentru Asociațiunea culturală a Ardealului.

Un nou cerc cultural s'a înființat, în cadre solemne, în întâia Duminecă a acestei luni, când președintele despărțământului, însoțit de o seamă de intelectuali hunedoreni, a cercetat comuna Răcăștie. În aceeași zi își ținea, tot acolo, Cercul cultural al învățătorilor din regiune, obișnuita adunare profesională. S'au rostit atunci, în cadrul ședințelor de dimineață și de după masă, atât din partea învățătorului designat (Stana) cât și din partea delegaților Astrei, (O. Balente și A. Constantinescu), conferințe instructive și educative despre rostul Astrei pe vremuri și acum, despre importanța muncii și despre învățământul regionalist. Directorul școlii primare din Răcăștie a pregătit, cu ajutorul elevilor săi, și un program artistic, compus din cântece, declamări și reprezentarea piesei „Licuriciul”.

Pentru noul cerc cultural, înființat în această zi, sub conducerea notarului comunal I. Faur și a directorului școlar I. Banciu, despărțământul din Hunedoara a donat 40 de broșuri populare, punând astfel bazele unei biblioteci locale.

Reorganizarea secțiilor

În urma unei propuneri venită chiar din partea secțiilor, Adunarea generală dela Brașov a hotărât ca în toamna acestui an să se aleagă din nou membrii secțiilor literare-științifice, cu un mandat de cinci ani, și de acum înainte să se facă tot la cinci ani această re alegere. S'a luat această măsură pentruca, printr'o periodică primenire a cadrelor, secțiile să fie stimulate toate la desfășurarea unei activități mai vii, răspunzând din plin importanței meniri ce le-o prescrie Statutele Asociațiunii. Căci în trecut unele dintre ele n'au existat decât cu numele, având printre membrii lor persoane distinse, dar cari n'au avut pu-

țința să-și sacrifice timpul operei de cultură pe care este chemată să o săvârșască Astra.

În ședința plenară din 17 Noemvrie, prezidată de d. președinte al Astrei, prof. *Iuliu Moldovan*, în care s'au discutat modalitățile practice pentru executarea hotărârii din 8 Septemvrie, s'a adoptat propunerea biroului de a se constitui imediat, din cadrul fiecărei secții, câte o „echipă de muncă”, formată din câte 3—5 membri și aceste echipe să stea permanent la dispoziția conducerii Asociațiunii, care le va convoca spre consultare ori decâte ori problemele culturale a ordinea zilei vor reclama acest lucru. În același timp s'a decis înființarea a două secții nouă, a căror necesitate a fost de mult simțită și anume o secție agricolă și alta demografică.

Echipele de muncă vor continua să existe și după noua constituire a secțiilor literare-științifice, ele formând un fel de delegație permanentă a lor.

Consfătuirea președinților de despărțăminte

În ziua de 18 Noemvrie, d. *Iuliu Moldovan* a prezidat o ședință de consfătuire a președinților de despărțăminte, convocată pentru a discuta unele probleme de acută actualitate din programul de acțiune al Astrei. Trei au fost chestiunile puse în discuție.

1. Înființarea de școli țărănești practice în capitalele de județ. Aceste instituții de învățământ practic au fost experimentate în Sighet, unde d. *Ilea*, președintele despărțământului local al Astrei, a organizat în cursul anului trecut, cu admirabile rezultate, o astfel de școală. D-sa dă toate lămuririle asupra înființării și funcționării ei arătând că, spre a avea efectul dorit, cursurile trebuie să fie gratuite, pentruca țăranii-elevi să nu aibă decât cheltueli de deplasare, corpul profesoral să fie format din oameni de specialitate și devotați muncii ce trebuie să o facă, iar elevii să fie recrutați dintre țăranii mai tineri și cu bună stare, cari să aibă posibilitatea de

a realiza ceea ce au învățat. După o întinsă discuție, la care au luat parte d. Mărcuș (Bihor), P. Suci (Turda), Seleş (Satu Mare), Al. Lupeanu (Târnava Mică), Vlad (Ciuc), Ghergariu (Sălaj), V. Ban (Mociu) și I. Hațieganu (Cluj) se hotărăște ca președinții de despărțăminte să raporteze, în timp de două săptămâni, în ce cadre s'ar putea înființa în fiecare centru câte o școală țărănească și de ce ajutor ar avea lipsă, pe lângă cel al instituțiilor locale (camere agricole, etc.).

2. Organizarea tinerimii în cadrul societății „Șoimii Carpaților”. D. Iuliu Hațieganu, conducătorul „Șoimilor”, arată necesitatea organizării tineretului, o problemă pe care și-au pus-o toate statele Europei. „Șoimii Carpaților” nu este numai o organizație sportivă. Ea înțelege să-i dea tineretului nostru o educație integrală, după principiile: vigoare trupească și sufletească, conștiință națională, disciplină. Organizarea trebuie să pornească din centrele județene și să se extindă la sate, așa cum s'a procedat la Cluj, unde s'a inițiat această asociație. Nucleul organizării trebuie să cu-

prindă un profesor de educație fizică, pe preoții celor două biserici românești, un medic și un om de inimă care să conducă. Anunțând tipărirea unei broșuri despre „Șoimii Carpaților”, d. Hațieganu comunică intenția d-sale de a cerceta, împreună cu președintele Astrei, toate centrele județene cu care prilej va ținea și o conferință despre organizarea tineretului.

3. Mișcarea antirevizionistă. Președintele Astrei arată necesitatea de a se pregăti material documentar pentru a fi folosit, mai ales de despărțămintele dela graniță, în acțiunea de combatere a mișcării revizioniste maghiare. Arată că e pe cale de a se înființa o secție specială cu această menire: este secția demografică, a cărei înființare se decisese în ziua precedentă.

D. Mărcuș (Oradea) susține, cu dovezi elocvente, necesitatea unei acțiuni anti-revizioniste și cere să se publice lucrări demografice mai ales cu privire la granița de vest, cari să îmbrățișeze și veacurile trecute, când Românii erau în majoritate și la orașele din această regiune.

SUB TIPAR :
IN CREDINȚA CELOR ȘAPTE SFEȘNICE
ROMAN DE
VICTOR PAPILIAN
IN COLECȚIA
GÂND ROMÂNESC

AM PRIMIT LA REDACȚIE :

- Ion Munteanu*, Cântecul lebedei. Schițe și nuvele. Cluj, Tip. Albert.
Calendarul Săteanului pe anul 1934, întocmit de Horia Petra-Petrescu.
Sibiu, Tip. și edit. Krafft și Drotleff. Prețul 12 lei.
Amicul Poporului, calendar pe anul comun 1934, întocmit de Horia Petra-Petrescu. Sibiu, Tip. și edit. Krafft și Drotleff. Prețul 18 lei.
Iuliu Morariu, Piuăle și piuăritul în Valea Zăgrii. Bistrița, 1933.
Lucian Predescu, Panait Cerna. Viața și opera. Cernăuți, 1933. Edit. „Glasul Bucovinei“.
Aurelian Sacerdoțeanu, Marea invazie tătară și Sud-estul european. București, 1933.
Țara Bârsei, Brașov. Noemvrie—Decemvrie 1933.
Provincia Literară, Sibiu. An. I. N-rele 9—12.
Korunk, Cluj. Noemvrie 1933.
Gazeta Ilustrată, Cluj. Octomvrie 1933.
Libertatea, București. An. I., N-rele 21, 22.
Arhivele Basarabiei, Chișinău. An. V., No. 3.
L'Europe Centrale, Praha. N-rele 43—47.
Abecedar, Turda. An. I. N-rele 26—30.
Hotarul, Arad. An. I., No. 6.
Siebenbürgische Vierteljahrschrift, Iași-Sibiu. Octomvrie—Decemvrie 1933.
Petrodava, Piatra-Neamț. Iulie—Octomvrie 1933.
Arta și Omul, București. Septemvrie 1933.
Linia Nouă, București. Iulie—Septemvrie 1933.
Progres și Cultură, Tg.-Mureș. Octomvrie, Noemvrie 1933.
Boabe de Grâu, București. Septemvrie 1933.
Societatea de Măine, Cluj. Octomvrie—Noemvrie 1933.
Observatorul, Beiuș. Noemvrie—Decemvrie 1933.
Carpatii, Cluj, An. I., No. 11.

CUPRINSUL:

I. Mateiu, 1 Decemvrie 1918.

Victor Papilian, In credința celor șapte sfeșnice.

Ovidiu Papadima, Structura epiceii d-lui Cezar Petrescu.

Emil Guurgiuca, Ruga poetului.

Henri Jacquier, Un preot umanist: Henri Bremond:

Radu Gyr, Versului.

Const. Ștefăniu, Metamorfoză.

Al. Dragomir, † Amos Frâncu.

I. D. Sandu, Un martir al ortodoxiei: Mitropolitul Sava Brancovici.

CRONICI

CRONICI LITERARE. *G. Bogdan-Duică*, M. Eminescu, Poezii (Ediție îngrijită de Const. Botez; *Octav Șuluțiu*, V. Voiculescu, Destin.

CRONICA SOCIOLOGICĂ. *Traian Herseni*, N. N. Matheescu, Studii de Sociologie.

CRONICA EXTERNĂ. *Caius Bardoși*, Imperialismul Italiei.

MIȘCAREA CULTURALĂ

CĂRȚI și REIVSTE: *Gala Galaction*, Doctorul Taifun; *Petre Tarția*, Penumbre (Ion Chinezu); *Titus Onișor*, Problema guvernului legiferator (O. F. Popa); *Boabe de Grâu*, (Th. Capidan). — INSEMĂNĂRI de I. Breazu, N. Caranica, I. Moga, D. Prodan.

BULETINUL ASTREI

Un monument lui Andrei Mureșianu; Cercurile culturale ale Hunedoarei; Reorganizarea secțiilor; Consfătuirea președinților de despărțăminte.